

Elxan Süleymanov

**Avropa Şurasında
siyasi məhbus problemi və
onun həlli yolları**

Bakı – 2011

Elmi redaktor

Ramiz Sevdimaliyev,
siyasi elmlər doktoru

Elxan Süleymanov. Avropa Şurasında siyasi məhbus problemi və onun həlli yolları. Bakı: “ Xəzər” nəşriyyatı, 2011, 84 səh.

Avropa Şurasında indiyədək öz həllini tapmamış olan siyasi məhbus probleminin mahiyyəti, bununla bağlı tərəflər arasında mövcud olan fikir ayrılığının səbəbləri araşdırılır və problemin obyektiv və hüquqi müstəvidə həllinə nail olmaq məqsədilə konkret təkliflər irəli sürülür.

İSBN

© Elxan Süleymanov, 2011

MÜNDƏRİCAT

Giriş	4
1. Problemin icmalı	5
2. Avropa Şurasının müstəqil ekspertlərqrupunun siyasi məhbus probleminə dair məruzəsinin qısa təhlili	9
3. Azərbaycanın siyasi məhbus probleminin həlli istiqamətində mövqeyi və Avropa Şurasının ikili standartlar siyasəti	20
4. Cənab Kristof Ştrasserin “Azərbaycanda siyasi məhbuslar məsələsinin izlənməsi və siyasi məhbusların müəyyənləşdirilməsi” adlı məruzəsinə baxış	29
5. Siyasi məhbus probleminin həlli yolları	40
Nəticə	42

Giriş

Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasına bərabər hüquqlu üzv qəbul edildikdən sonra dövlət müstəqilliyinin daha da möhkəmləndirilməsi, demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi, o cümlədən insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara dair beynəlxalq standartların milli qanunvericilikdə təsbiti və təmin edilməsi, bazar iqtisadiyyatının bərqərar olması, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı və Avropa hüquq məkanına inteqrasiyası sahələrində ciddi irəliləyişlərə nail olmuşdur. Azərbaycanın Avropa Şurasına bərabər hüquqlu üzv olmasından keçən dövr ərzində insan hüquqları və əsas azadlıqlar ilə bağlı qanun layihələri bu mötəbər beynəlxalq təşkilatın tövsiyələri nəzərə alınmaqla hazırlanmış və onun müvafiq qurumlarında ekspertizadan keçdikdən sonra qəbul edilmişdir. Bu konstruktiv və qarşılıqlı fayda kəsb edən əməkdaşlıq bu gün də uğurla davam etdirilir. Odur ki, Azərbaycanda demokratik təsisatların daha da inkişaf etdirilməsində, demokratik proseslərin, insan hüquqlarının təmin edilməsi mexanizmlərinin daha da genişləndirilməsində və insan hüquqlarının müqafiasinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasında Avropa Şurasının rolu danılmazdır. Digər tərəfdən, Azərbaycan Respublikası üzv dövlət kimi Avropa Şurasının müxtəlif qurumlarının fəaliyyətində yaxından iştirak etmiş, bir sıra sənədlərin, o cümlədən konvensiyaların hazırlanaraq qəbul edilməsinə öz töhvəsini vermiş və bununla da

Avropa Şurasının daha inkişaf etməsi prosesinin iştirakçısı olmuşdur. Odur ki, Azərbaycan və Avropa Şurası arasında əməkdaşlıq hər iki tərəf üçün faydalı olmuşdur.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın bu nüfuzlu təşkilatla əməkdaşlığı problemsiz ötürməmişdir. Hətta bəzi məsələlərin həlli ilə bağlı tərəflər indiyədək ortaq məxrəcə gələ bilməmişlər ki, bu da Avropa Şurasının digər beynəlxalq təşkilatlara xas olan və müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində ciddi problemlərin yaranmasına gətirib çıxaran ikili standartlardan sığortalanmadığından xəbər verir. Uzun müddət ərzində müzakirələrə səbəb olan belə məsələlərdən biri siyasi məhbus problemidir. Odur ki, siyasi məhbus probleminin mahiyyətinin, bununla bağlı tərəflər arasında mövcud olan fikir ayrılığının, onun obyektiv və hüquqi müstəvidə həlli yollarının araşdırılması aktualıq kəsb edir.

1. Problemin icmalı

Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına bərabər hüquqlu üzv olması ərəfəsində AŞPA-nın Siyasi Komitəsi tərəfindən hazırlanmış Təvsiyələr Paketi 2000-ci ilin əvvəllərində ölkə içtimaiyyətinə təqdim edilmişdir. Dövlət başçısı, Baş Nazir, Milli Məclisin sədri, aparıcı müxalifət partiyalarının liderləri tərəfindən imzalanmış və ilkin variantda on yeddi bənddən ibarət olan Təvsiyələr Paketində Azərbaycan Respublikasının yaxın gələcəkdə Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması məqsə-

dilə yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulan tədbirlər, o cümlədən, Dağlıq Qarabağ problemi ilə bağlı AŞ-ın mövqeyi açıqlanmışdır. Sənəddə AŞPA Azərbaycan Respublikasından xarakter etibarı ilə beş qrupdan ibarət müəyyən öhdəliklərin qəbul olunmasını xahiş etmişdir.

Tövsiyələr Paketinin İnsan hüquqları və əsas azadlıqların təmin edilməsi ilə bağlı olan dördüncü bölümündə Azərbaycan qarşısında hər hansı bir məhdudiyət və şərt qoyulmadan Beynəlxalq Qırmızı Xaç və Qırmızı Aypara Komitəsilə məhkumların görüşməsinə təminat verən müqavilə imzalamaq, vəzifə borcunu yerinə yetirərkən insan hüquqlarını, o cümlədən, işgəncənin qadağan edilməsi ilə əlaqədar normaları pozan hüquq-mühafizə orqanlarının nümayəndələrini məhkəmə məsuliyyətinə cəlb etmək, söz azadlığına, KİV-in və jurnalistlərin müstəqilliyinə təminat vermək, mətbuat azadlığı ilə bağlı məhdudiyətləri aradan qaldırmaq və s. kimi tədbirlərlə yanaşı hüquq müdafiə təşkilatları tərəfindən siyasi məhbus kimi tanınan məhkumların işinə yenidən baxılması və onların azad edilməsi məsələsinə baxmaq barədə öhdəliklər irəli sürülmüşdür. AŞPA-nın tövsiyələrdən ibarət 222 sayılı rəyi əsasında Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 9 noyabr 2000-ci il tarixli 107-ci sessiyasında qəbul etdiyi 14 sayılı xüsusi Qətnamədə Azərbaycanı Avropa Şurasına üzv olmağa və bu beynəlxalq təşkilatın nizamnaməsinə qoşulmağa dəvət edilmişdi. Nəhayət, 2001-ci il yanvarın 17-də Azərbaycanın Avropa Şurasına tam və bərabər hüquqlu üzv qəbul edilməsi barədə qərar qəbul edilmiş və 25 yanvar

2001-ci ildə Strasburqda Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv qəbul edilməsi ilə bağlı rəsmi mərasim keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına bərabər hüquqlu üzv qəbul edilməsi Azərbaycan cəmiyyətində dünyəvi, demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, onun Avropaya inteqrasiyası və beynəlxalq münasibətlər sistemində mövqelərinin əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirilməsi istiqamətində mühüm mərhələ olmuşdur.

Avropa Şurasına üzv olmaq ərəfəsində bu təşkilat tərəfindən Azərbaycan üzərinə qoyulan öhdəliklər sırasında daha çox mübahisə doğuran “hüquq müdafiə təşkilatları tərəfindən siyasi məhbus kimi tanınan məhkumların işinə baxılması və onların azad edilməsi məsələsinə baxmaq” öhdəliyi olmuşdur. Əsas mübahisə predmeti isə əsasən “siyasi məhbus” anlayışının hüquqi təbiəti, ondan irəli gələn subyektiv və gərəzli nəticələrdən, ayrışeçkili yanaşmadan ibarət olmuşdur. Belə ki, Azərbaycan Avropa Şurasının üzvlüyünə qəbul edildiyi zamana qədər “siyasi məhbus” anlayışı və onun hüquqi təbiəti heç bir beynəlxalq sənəddə, o cümlədən Avropa Şurasının sənədlərində müəyyən edilməmişdi və həmin problem bu günədək beynəlxalq-hüquqi müstəvidə öz həllini tapmamışdır.

Obyektivlik naminə qeyd etmək lazımdır ki, “siyasi məhbus” anlayışı 1989-1990-cı illərdə BMT-nin Namibiya, sonradan isə Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsi tərəfindən Cənubi Afrika Respublikasında həyata keçirdiyi missiya zamanı professor Karl Aage Nerqaard tərəfindən

hazırlanmış və “Nerqaard prinsipləri” adlandırılan meyarlar əsasında istifadə edilmişdir. Bununla yanaşı, “siyasi məhbus” anlayışı hazırda yalnız *Amnesty International* təşkilatı tərəfindən özünün hazırlamış olduğu meyarlar əsasında istifadə edilir. Lakin “siyasi məhbus” anlayışından istifadə edilməsi ilə bağlı nümunələr nə universal, nə də regional səviyyədə qəbul edilmiş beynəlxalq-hüquqi meyarlar hesab edilə bilməzlər.

Məhz “siyasi məhbus” termininin anlaşılıqlı və dəqiq anlayışının mövcud olmamasının nəticəsidir ki, müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar və yerli QHT-lərin siyasi məhbusların müəyyən edilməsində irəli sürdükləri tələblər ciddi şəkildə fərqlənirlər. Belə ki, bəzi təşkilatlar daha böyük siyahı tərtib etdikləri halda, digər təşkilatların siyahıları qısa olur və bu təşkilatların hər biri həbs edilmiş şəxslərin siyasi məhbus kateqoriyasına daxil edilməsində öz xüsusi kriteriyalarına əsaslanırlar. Bir sıra hallarda isə bəzi təşkilatlar “siyasi məhbus” anlayışına öz siyasi maraqları müstəvisindən mənə verirlər. Beləliklə, “siyasi məhbus” anlayışının hüquqi təbiətinin universal və ya regional beynəlxalq təşkilatlar səviyyəsində müəyyən-ləşdirilməməsi praktikada bu və ya digər mühakimə edilmiş və ya cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmiş şəxslərin “siyasi məhbus” kateqoriyasına aid edilməsində kolliziyaların yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Bu kolliziyaların aradan qaldırılmasına nail olmaq, bəzi QHT-lər tərəfindən iddia edilən “siyasi məhbusların” azad edilməsi və ya yenidən mühakimə edilməsinə nail olmaq məqsədilə Avropa Şurasının Baş Katibi Ermənis-

tan və Azərbaycanda siyasi məhbusların mövcudluğunu müəyyən etmək üçün meyarlar hazırlamaq üçün Stefan Treçel, Evert Alkema və Aleksandr Arabaciyevdən ibarət müstəqil ekspertlər qrupu yaratmışdır. Qısa müddət ərzində müstəqil ekspertlər qrupu tərəfindən siyasi məhbusların mövcudluğunu müəyyən etmək üçün meyarları özündə əks etdirən məruzə hazırlanaraq, 16 iyun 2001-ci ildə AŞ Baş Katibinə göndərilmiş və həmin məruzə 24 oktyabr 2001-ci ildə Avropa Şurasının sənədi kimi qəbul edilmişdir (SG/Inf (2001) 34).

2. Avropa Şurasının müstəqil ekspertlər qrupunun siyasi məhbus probleminə dair məruzəsinin qısa təhlili

Avropa Şurasının müstəqil ekspertlər qrupunun hazırladığı məruzənin təhlili göstərir ki, onlar öz araşdırmaları zamanı siyasi məhbusların mövcud olmasını müəyyən etmək məqsədi ilə heç bir konseptual yaxınlaşmadan istifadə etməmiş və yeni prinsiplər işləyib hazırlamamışlar. Müstəqil ekspertlər *Amnesty International* təşkilatının istifadə etdiyi meyarlara müraciət edərək bildirmişlər ki, bu təşkilat “siyasi məhbusları” “siyasi motivlərlə cinayət törətmiş şəxslər” kimi müəyyən edir, əslində isə praktikada daha məhdud anlayışdan istifadə etmək olar, belə ki, “siyasi məhbus” anlayışı “siyasi və dini əqidələrinə görə həbs edilmiş insanlara” şamil edilməlidir (*məruzənin 7-ci bəndi*). Odur ki, müstəqil ekspertlər öz məruzələrində *Amnesty International* təşkilatının meyarlarından yan keçmiş və Azərbaycanda

siyasi məhbusların mövcud olmasını yoxlamaq üçün 1989-1990-cı illədə BMT-nin missiyasının Namibiyada və sonradan Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin (BQXK) Cənubi Afrika Respublikasında istifadə etdikləri “Nerqard prinsipləri”nə müraciət edərək (*məruzənin 5-ci bəndi*), bu prinsiplər əsasında hazırlanmış meyarları tətbiq etmişlər. Ekspertlər öz məruzələrində bu ölkələrin hökumətləri siyasi məhbusların mövcudluğunu qəbul etdiklərini qeyd etmişlər. Professor Nerqardın tədqiqatları göstərilmiş ölkələrdə milli barışıq missiyasının tərkib hissəsi idi. Belə ki, həmin dövrdə Namibiya və Cənubi Afrika Respublikasında bu ölkələrin cəmiyyətləri parçalanmış, həmin ərazilərdə milli, irqi zəmində qarşıdurma hökm sürürdü. Azərbaycanda isə vəziyyət Namibiya və Cənubi Afrika Respublikasından köklü surətdə fərqli olmuş, cəmiyyədə parçalanma olmaması səbəbindən milli barışıq missiyasına da ehtiyac qalmamışdır. Bununla bərabər Azərbaycan hökuməti, Namibiya və Cənubi Afrika Respublikası hökumətlərindən fərqli olaraq, ölkədə siyasi məhbusların mövcudluğunu inkar etmişlər. Odur ki, Avropa Şurası ekspertlərinin və professor Nerqardın missiyaları biri-birindən köklü şəkildə fərqli olmuşdur. Bununla bağlı Avropa Şurası ekspertlərinin hazırladığı məruzənin 24-cü bəndində göstərilir: “Siyasi məhbus məsələsində bu terminin özü belə məhbusların mövcudluğunda ittiham olunan dövlətin daxili işlərinə müdaxilə edilməsini ehtiva edir”. Daha sonra ekspertlər qeyd edirlər ki, onlardan Ermənistan və Azərbaycanla əlaqədar rəy formalaşdırıb, təqdim etmək xahiş edil-

mişdir. Odur ki, “ekspertlər mövcud faktlara obyektiv baxdılar və ... qiymətləndirici mülahizə irəli sürüb rəy formalaşdırdılar”. Beləliklə, AŞ ekspertlərinin özlərinin etiraf etdiyi kimi onlar mahiyyət etibarını ilə sırf siyasi olan tapşırığı hüquqi anlayışlarla əsaslandırmışlar və bu məqsədə nail olmaq üçün əvvəlcədən mülahizələr irəli sürmüş və sonradan isə bu mülahizələr əsasında rəy formalaşdırmışlar. Hesab edirik ki, belə yanaşma heç bir halda obyektiv sayıla bilməz.

Bununla belə, müstəqil ekspertlərin “Nerqard prinsipləri” əsasında hazırladıqları meyarlara əsasən azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslər aşağıdakı hallarda “siyasi məhbus” hesab edilməlidirlər (*məruzənin 54-cü bəndi*):

a. həbs İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının və onun Protokolları ilə müəyyən edilmiş əsas zəmanətlərdən birinin, xüsusilə fikir, vicdan və din azadlıqları, ifadə və məlumat azadlığı, toplaşma və birləşmə azadlıqlarını pozmaqla həyata keçirilmişsə;

b. həbs hər hansı qanun pozuntusu ilə əlaqəsi olmadan sırf siyasi səbəblərə görə həyata keçirilmişsə;

c. həbsin müddəti və ya onun şərtləri siyasi motivlərə görə şəxsin günahkar hesab edildiyi və ya şübhəli bilindiği hüquq pozuntusuna aydın şəkildə mütənasib deyilsə;

d. şəxs digər şəxslərlə müqayisədə siyasi motivlərə görə ayrışdırılmağa yol verərək həbs edilibsə; və ya

e. həbs tamamilə ədalətsiz keçirilmiş məhkəmə prosesləri nəticəsində və hakimiyyət orqanlarının siyasi motivləri ilə əlaqədar olarsa.

Avropa Şurasının ekspertləri siyasi məhbusların mövcudluğunu müəyyən etmək üçün qeyd edilən meyarları təklif etməklə yanaşı, “siyasi məhbus” anlayışının hədsiz dərəcədə qeyri-müəyyənliyi, onun müxtəlif, hətta bir-birinə zidd və qabaqcadan formalaşmış məqsədlərlə münasibliyi səbəbindən heç bir hüquqi məna kəsb etməməsi faktını etiraf etmişlər. Ekspertlər məruzənin 3-cü bəndində bununla bağlı göstərilər: “Siyasi məhbus” anlayışı formal hüquqi termin deyil. Heç bir beynəlxalq sənəd, heç bir dövlətlərarası və ya qeyri-dövlət təşkilatlarının qərarı ondan aydın tərif verilmiş şəkildə istifadə etmir. Hazırkı tədqiqat göstərir ki, ümumi tərifin verilməsi ağlabatan dərəcədə təsəvvür edilə bilməz; hər şey tərifin xidmət etməli olduğu funksiyadan asılıdır”. Başqa sözlə, təklif edilən “siyasi məhbus” anlayışı əvvəlcədən müəyyən edilmiş məqsədə xidmət etməlidir, yəni hər hansı bir ekspert istənilən ölkədə siyasi məhbusların mütləq şəkildə mövcud olmasını sübuta yetirmək funksiyasını həyata keçirirsə, o göstərilən meyarları tətbiq edərək öz məqsədlərinə nail olacaqdır. Eyni zamanda, digər bir ekspert isə həmin ölkədə heç bir siyasi məhbusun olmadığını sübuta yetirmək funksiyasını yerinə yetirirsə, bu ekspert də göstərilən meyarlardan istifadə edərək öz məqsədlərinə nail olacaqdır. Beləliklə, Avropa Şurası ekspertlərinin təklif etdikləri meyarlar əvvəlcədən müəyyən edilmiş

nəticəyə ximət edir ki, bu hər hansı qiymətləndirmədə obyektivlikdən çox uzaqdır və hüquqi baxımdan qəbul edilməzdir.

Məruzədə Avropa Şurasının ekspertləri göstərirlər ki, “siyasi cinayətlər” törədən şəxslər “siyasi məhbus” hesab edilə bilər. Bunun üçün həmin şəxslərin İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının tələblərini pozmaqla tutulması və mühakimə edilməsi şərtidir. Digər tərəfdən “siyasi məhbus” və “siyasi cinayət” terminləri arasındakı əlaqənin təhlil edilməsi zərurəti haqqında danışıqdan, ekspertlər belə bir əlaqənin mövcud olub olub-olmaması üzərində tərəddüd etmişlər (*məruzənin 10-cu bəndi*). Bununla yanaşı, ekspertlər məruzənin 16-cı bəndində bir daha vurğulayırlar ki, “siyasi məhbus” anlayışı indiyədək hüquqi təhlilin obyektivi olmadığından, o, bütövlükdə müəyyənləşdirilməmişdir.

Avropa Şurası ekspertlərinin “siyasi cinayətlər” törədən şəxslərin “siyasi məhbus” hesab edilə bilməsi ilə bağlı fikirləri öz-özlüyündə təcüb doğurur. Belə ki, ekspertlərin təklif etdiyi meyarlar əsasında Avropa Şurası Azərbaycanda siyasi motivlərlə törətdikləri cinayətlərə görə həbs edilmiş və bəzi QHT-lərin tərtib etdiyi siyahılarda “siyasi məhbus” kimi göstərilmiş bir sıra məhbusların azad edilməsinə təkid etmişdir və Azərbaycan hakimiyyəti vaxtaşırı həmin şəxsləri cəzadan azad etmişdir. Lakin bu problem sonradan təlaşlı bir xarakter almış, Azərbaycan cəmiyyəti “siyasi məhbus” kimi azad edilmiş şəxslərin azadlığa çıxdıqdan sonra törətdikləri ağır cinayətlərin şahidi olmuşdur. Nümunə

üçün 1997-ci il 9 yanvarda Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin qərarı ilə quldurluqda ittiham edilərək 10 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilmiş Vüqar Dadaşovun adını çəkmək olar. Adı çəkilən şəxs Avropa Şurası tərəfindən “siyasi məhbus” kimi tanınmışdır və məhz Avropa Şurasının təkidi ilə “siyasi məhbus” kimi azadlığa çıxarılmışdır. İctimai cəhətdən təhlükəli olan bu şəxs islah yolunu seçməmiş, əksinə azadlıq əldə etdikdən sonra tamahkar məqsədlərə nail olmaq üçün (276 ABŞ \$ mənfəət əldə etmişdir) ata, ana və kiçik yaşlı uşaqdan ibarət ailənin üzvlərini öldürməklə seriyalı qətlər törətmişdir. Vüqar Dadaşov törətdiyi cinayəti ört-basdır etmək məqsədilə körpə uşağı yandırmışdır ki, bu da ictimaiyyətin sonsuz qəzəbinə tuş gəlmişdi. Bu Avropa Şurasının təkidi ilə “siyasi məhbus” adı altında cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslər tərəfindən törədilmiş yeganə təkrar cinayətlə bağlı hal deyil (N.Əfəndiyev və digərləri buna misal ola bilər).

Digər hallardan birində “siyasi məhbus” siyahısına R.İsmayılov, eyni zamanda Bakıdakı metro stansiyada partlayış törətməklə, terror aktı həyata keçirmiş, 14 yerli sakini qətlə yetirən və 20-dən çox uşağa xətər yetirən şəxslər də daxil edilmişdir. Bakı metropolitenində bomba quraşdırmaqda günahlandırılan və Ali Məhkəmənin qərarı ilə terrorizmdə ittihamlandırılan R.Məsimov da “siyasi məhbus” siyahısına daxil edilmişdir. Onun törətdiyi partlayış nəticəsində 11 nəfər həlak olmuş, 25 nəfər isə ağır bədən xəsarəti almışdır. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, bu qruplar tərəfindən təşkil edilmiş

həmin cinayətlər siyasi motivlərlə törədilmişdir və terror aktları kimi təsnif edilmişdir. Bundan başqa, belə faktlar az deyildir.

Beləliklə, qeyd edilən faktlar siyasi cinayətlər, başqa sözlə siyasi motivlərlə cinayətlər törətmiş şəxslərin siyasi məhbus hesab edilməsinə cəmiyyət üçün nə dərəcədə təhlükəli olduğunu bir daha sübuta yetirir. Bu faktlar həmçinin “siyasi cinayət” və “siyasi məhbus” anlayışı arasında sıx əlaqələrin mövcudluğunda ısrarlı olmaq, “siyasi cinayət” törətmiş şəxsləri “siyasi məhbus” hesab etmək istənilən sivil cəmiyyət üçün uzağadən faciələrlə nəticələnə bilər. “Siyasi cinayətlər” törədən şəxslərin “siyasi məhbus” hesab edilməsi üçün onların İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının tələblərini pozmaqla tutulması və mühakimə edilməsi şərtinə gəldikdə isə qeyd etmək lazımdır ki, nə adı çəkilən Konvensiyada, nə də Avropa Şurasının hər hansı bir sənədində belə bir müddəə yoxdur. Odur ki, ekspertlərin bu yanaşması hüquqi nöqtəyi-nəzərdən də özünü doğrultmur.

Avropa Şurası ekspertləri düzgün olaraq siyasi fikirlərinə görə mühakimə edilmiş şəxsləri siyasi məhbus hesab edirlər. Lakin onların sonrakı təhlili şübhələr doğurur və hüquqi nöqtəyi-nəzərdən düzgün hesab edilə bilməz. Belə ki, məruzənin 28-ci bəndinə əsasən ölkə ərazisinin bir hissəsini dövlətdən ayırmaq, başqa sözlə separatçılıq haqqında səsləndirilən fikirlər də İnsan Hüquqlarının Müdafiəsinə dair Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsilə müdafiə edilir və belə fikirlərin

səsləndirən insanların mühakimə edilməsi ədalətsizlikdir. Ekspertlər yazırlar ki, “belə fikirlərə görə cəzalandırma, həmin cəzanın qanunauyğun və zəruri prosessual təminatı gözlənilməklə İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsinin 2-ci paragrafı ilə müəyyən edilmiş məqsədlərə uyğun tətbiq edildiyi halda belə, “demokratik cəmiyyətdə zəruri” hal hesab edilə bilməz. Başqa sözlə, belə fikirlərin səsləndirilməsini təqib etmək üçün heç bir “təsirli ictimai ehtiyac” yoxdur. Əgər ifadə azadlığından bu cür istifadə edən şəxs cəza çəkirsə və ya şübhəlinilən şəxs qismində tutulubsa, həmin şəxs siyasi məhbus olacaqdır”. Ekspertlərin qeyd etdikləri “demokratik cəmiyyətdə zəruri” ha və “təsirli ictimai ehtiyac” ifadələrinin nə universal, nə də Ümumavropa anlayışları mövcud deyil. Lakin İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi “təsirli ictimai ehtiyac” ifadəsini konkret ölkədəki real vəziyyətlə əlaqələndirir. Eyni zamanda bununla bağlı qeyd etmək lazımdır ki, dövlət müstəqilliyini bərpa etdiyi andan indiyədək keçən tarix boyu Azərbaycan separatçılıqla mübarizə şəraitində yaşayır. Bu fakt AŞPA-nın 25 yanvar 2005-ci il tarixdə Böyük Britaniyalı deputat David Atkinsonun hazırladığı məruzə əsasında “ATƏT-in Minsk Konfransının məşğul olduğu Dağlıq Qarabağ bölgəsi üzərində münaqişə” adlı 1416 nömrəli Qətnaməsində də öz təsdiqini tapmışdır. Qətnamədə AŞPA Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll olunmamasından təssüfləndiyini bildirərək, yüz minlərlə insanın hələ də köçkün olmasını və acınacaqlı şəraitdə yaşamasını, Azərbaycan ərazisinin əhəmiyyətli hissələ-

rinin hələ də erməni qüvvələri tərəfindən işğal edilməsini və separatçı qüvvələrin hələ də Dağlıq Qarabağ bölgəsinə nəzarət etməsini bildirmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, 1988-1994-cü illər ərzində ermənilərdən ibarət qeyri-qanuni silahlı birləşmələr və terrorçu qruplar tərəfindən Azərbaycana qarşı 373 terror aktı törədilmişdir. Separatçılıq məqsədilə etnik zəmində həyata keçirilmiş bu terror aktları nəticəsində minlərlə Azərbaycan vətəndaşı öldürülmüş və müxtəlif dərəcəli xəsarət almışdır. Hesab edirik ki, belə bir vəziyyətdə “təsirli ictimai ehtiyac” anlayışının mənası Azərbaycan-dakı vəziyyətdən tam məlumatı olmayan müstəqil ekspertlər qrupunun rəyi əsasında deyil, Azərbaycan ictimaiyyətinin rəyi əsasında müəyyən edilməlidir.

Avropa Şurasının müstəqil ekspertlərinin hazırladıqları məruzədə diqqəti çəkən məqamlardan biri də sübut etmə vəzifəsinin siyasi məhbusun mövcudluğu güman edilən cavbdeh dövlətin üzərinə qoyulmasıdır. Ekspertlər məruzənin 46-cı bəndində qeyd edirlər ki, siyasi məhbusun mövcudluğu güman edilən “cavabdeh dövlət” sözügedən məhbusların İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasına uyğun şəkildə həbs edildiyini sübut edə bilməzsə, həmin şəxslər siyasi məhbus hesab edilməlidir. Lakin “sübut etmək vəzifəsi cavbdehin deyil, iddiaçının üzərinə düşür” hüququn təməl prinsiplərindən biridir və müstəqil ekspertlərin yanaşması bu prinsiplə açıq-aşkar ziddiyət təşkil edir ki, bu Avropa Şurası ekspertlərinin tətbiq etdikləri yanaşmanın qeyri-obyektivliyini bir daha sübuta yetirir.

Nəhayət, Avropa Şurasının müstəqil ekspertlərinin hazırladığı məruzədə diqqəti çəkən məqamlardan biri ondan ibarətdir ki, məruzədə cinayət törətmiş insanların “siyasi məhbus” hesab edilməsi üçün onların İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyası və onun Protokolları ilə müəyyən edilmiş normalardan birinin pozulması ilə mühakimə edilməsi şərt kimi göstərilir və bu şərt ekspertlərin məruzənin 54-cü bəndində əksini tapmış meyarlardan biri kimi göstərilmişdir. Bununla bağlı, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, nə Konvensiyada, nə onun Protokollarında, nə də Avropa Şurasının hər hansı bir sənədində müvafiq müddəa yoxdur. Habelə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi özünün bütün üzv dövlətlər üçün presedent xarakteri daşıyan qərarlarında belə pozuntular ilə mühakimə edilmiş şəxsləri “siyasi məhbus” adlandırmır və bu Məhkəmə öz fəaliyyətində ümumiyyətlə “siyasi məhbus” anlayışından istifadə etmir. Bu isə, zənnimizcə, həmin anlayışın hüquqi təbiətinin qeyri-müəyyənliyi ilə bağlıdır. Belə bir hal isə bir daha Avropa Şurası çərçivəsində bu və ya digər məhkum edilmiş şəxsin “siyasi məhbus” kimi qiymətləndirilməsinin heç bir hüquqi mexanizmlərinin olmamasından xəbər verir. Onda belə bir məntiqi sual ortaya çıxır: Avropa Şurası çərçivəsində İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyası və onun Protokolları ilə müəyyən edilmiş normalardan birinin pozulması ilə mühakimə edilmiş şəxslərin “siyasi məhbus” hesab edilməsi haqqında qərar qəbul etmək səlahiyyəti bu təşkilatın hansı qurumuna və ya kimə məxsusdur? Bu adi sual

deyildir. Belə ki, üzv ölkələrdə həbsdə olan şəxslər milli məhkəmələrin qərarlarına əsasən mühakimə edilmişlər. Milli qanunvericiliyə əsasən məhkəmələrin qərarlarından narazı və ya hüquqları pozulmuş tərəf yüksək instansiya məhkəmələrinə müraciət edərək, öz pozulmuş hüquqlarının bərpasına nail ola bilərlər. Bu mümkün olmadıqda isə onlar müvafiq prosedur qaydalarına riayət edərək, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə müraciət edə bilərlər. Deməli, milli hüquq-məhkəmə sistemi səviyyəsində İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyası və onun Protokollarının hər hansı müddəasının pozulması və ya pozulmaması barədə qərar qəbul etmək Avropa Məhkəməsinin müstəsna yurisdiksiyasına aiddir. Lakin Avropa Şurasının müstəqil ekspertlər qrupunun hazırladığı məruzənin məntiqinə əsasən bu səlahiyyət müvafiq ölkə üzrə təyin edilmiş məruzəçiyə verilir ki, bu da Avropa Şurası Nizamnaməsinin 3-cü maddəsində öz əksini tapmış hüququn aliliyi prinsipi ilə kobud ziddiyət təşkil edir.

Beləliklə, Avropa Şurasının müstəqil ekspertlərinin hazırladıqları məruzə də obyektiv xarakter daşımır və siyasi məhbusların mövcudluğunu müəyyən etmək üçün həmin məruzədə göstərilmiş meyarlar “siyasi məhbus” anlayışının hüquqi təbiətinə aydınlıq gətirmək əvəzinə, daha çox qeyri-müəyyənlik gətirmiş olur. Odur ki, bu meyarlar əsasında siyasi məhbusların mövcudluğunun müəyyən edilməsi (universal səviyyədə müvafiq beynəlxalq-hüquqi normaların mövcud olmadığı bir şəraitdə) Avropa Şurası çərçivəsində qəbul edilmiş və bütün üzv

dövlətlərə şamil edilən və ya şamil edilə biləcək hüquqi normalarla uzlaşmır. Buna görə də bu meyarlar Avropa Şurasının qəbul etmiş olduğu hüquqi normalar sayıla bilməzlər.

3. Azərbaycanın “siyasi məhbus” probleminin həlli istiqamətində mövqeyi və Avropa Şurasının ikili standartlar siyasəti

Qeyd edilənlərə baxmayaraq, müstəqil ekspertlər qrupunun məruzəsində müəyyən edilmiş meyarlara əsaslanaraq, AŞPA 24 yanvar 2002-ci ildə “Azərbaycanda siyasi məhbuslar” adlı 1272 sayılı qətnamə qəbul etmiş və həmin qətnamədə Azərbaycanda siyasi məhbuslar olması barədə qərar öz əksini tapmışdır. Diqqəti çəkən məqamlardan biri ondan ibarətdir ki, müstəqil ekspertlər qrupunun hazırladığı məruzə Ermənistan və Azərbaycanda siyasi məhbusların mövcudluğunu müəyyən etmək üçün meyarları özündə əks etdirsə də, AŞPA-nın qəbul etdiyi 1272(2002) sayılı qətnamə yalnız Azərbaycana aid olmuşdur və Ermənistanla bağlı nə əvvəlcə, nə də sonradan analogi qətnamə qəbul edilməmişdir.

Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 2003-cü il iyunun 26-da keçirilən növbəti sessiyasında Azərbaycanda siyasi məhbuslar məsələsi barədə Hüquq məsələləri və insan hüquqları komitəsinin üzvü, belçikalı deputat Corc Klerfayt məruzə ilə çıxış etmiş və məruzədə Azərbaycana qarşı qərəzli mövqə nümayiş etdirərək, Avropa Şurasına üzv qəbul edildiyi vaxt “siyasi məhbus”

problemi ilə bağlı götürdüyü öhdəlikləri yerinə yetirmədiyini bildirmiş, müxtəlif cinayətlərə görə məhkum olunmuş şəxsləri “siyasi məhbus” kimi qələmə vermişdir. Klerfaytın hazırladığı məruzədə Azərbaycanın Avropa Şurasının tamhüquqlu üzvü olması ilə bağlı 16 yanvar 2001-ci ildə qəbul edilmiş amnistiya aktının tətbiqi nəticəsində cəzaçəkmə yerlərindən təqribən 2300 şəxs azadlığa buraxılması, 800 şəxsin cəzasının yarıya endirilməsi, 4400 şəxsin azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı olmayan cəzalardan azad edilməsi, istintaq orqanları və məhkəmələr tərəfindən 1300 şəxs barəsində cinayət təqibinə xitam verilməsi, o cümlədən Azərbaycan Prezidentinin 17 iyun 2003-cü il tarixli fərmanı ilə 106 məhbusun azad olunması və azad olunanlar sırasında hüquq müdafiə təşkilatları tərəfindən “siyasi məhbus” kimi tanınan məhkumların böyük əksəriyyətinin olması faktları öz əksini tapmamışdır. Azərbaycan nümayəndə heyəti gündəliyə salınmış "siyasi məhbus" haqqında məruzənin ziddiyyətli olduğunu və seçkiqabağı vəziyyətə təsir etmək məqsədi güddüyünü bildirərək, qeyd etmişdir ki, Azərbaycan Avropa Şurasına daxil olduğu vaxtdan bəri bəzi qeyri-hökumət təşkilatlarının hazırladığı 716 nəfərdən ibarət “siyasi məhbus” siyahısı 527 nəfər azalmışdır, bu isə o deməkdir ki, Azərbaycanın Avropa Şurasındakı üzvlüyü dövründə bəzi qeyri-hökumət təşkilatlarının “siyasi məhbus” hesab etdiyi 527 dustaq azadlığa buraxılmışdır. Müzakirələr zamanı çıxış edən deputatların əksəriyyəti Klerfaytın məruzəsinin qərəzli və səthi xarakter daşmasını, Avropa Şurasının

meyarlarına uyğun gəlmədiyini, ekspertlər qrupunun rəyi ilə məruzəçinin mövqeyinin ziddiyyət təşkil etdiyini vurğulamışlar. Nəhayət, AŞPA Azərbaycanda “siyasi məhbus” məsələsi ilə bağlı məruzəni ziddiyyətli sayaraq yenidən işləmək üçün komitəyə qaytarılması barədə qərar qəbul etmişdir.

AŞPA-nın Azərbaycanda siyasi məhbus məsələləri üzrə məruzəçisi Malkolm Bryusun məruzəsinin 2005-ci ilin iyun ayında ətraflı müzakirəsindən sonra Azərbaycanda “siyasi məhbus” məsələsi bir qədər səngimiş, Malkolm Bryus Azərbaycanda siyasi məhbus problemi mövcud olmaması qənaətinə gələrək məruzəçi postundan istefa vermiş, süni surətdə yaradılmış bu mövzuyla əlaqədar Azərbaycan üzrə yeni məruzəçi təyin olunmasına ehtiyac qalmamışdı. Siyasi məhbus problemi üzrə məruzəçi postunun ləğv edilməsinə baxmayaraq “siyasi məhbus problemi” adlandırılan məsələnin hüquqi vasitələrlə həll edilməsinə və bu məsələnin tam bağlanmasına nail olmaq məqsədilə Azərbaycanın rəsmi strukturlarının təşəbbüsü ilə 11 iyun 2005-ci ildə hakimiyyət nümayəndələri və hüquq müdafiəçilərindən ibarət tərkibdə İşçi Qrupu yaradılmış və birgə memorandum imzalanmışdır. Həmin İşçi Qrupu fəaliyyətini sonradan İnsan Hüquqları üzrə İşçi Qrupu kimi davam etdirmişdir. Buna baxmayaraq, Azərbaycan Respublikası ilə Avropa Şurası arasında konstruktiv davamlı əməkdaşlıqda maraqlı olmayan qüvvələrin cəhdləri nəticəsində qondarma “Azərbaycanda siyasi məhbus problemi” vaxtaşırı AŞ Hüquq

məsələləri və insan hüquqları komitəsində gündəmə gətirilmişdir.

AR Prezidentinin 2005-ci il martın 20-də imzaladığı əfv fərmanı ilə Avropa Şurasının müxtəlif siyahılarında göstərilən 53 məhbus da daxil olmaqla, cəmi 114 nəfər (o cümlədən adları tez-tez hallandırılan R.Qaziyev, N.Əfəndiyev, F.Muxtarov, T.Qasimov və digərləri) azadlığa buraxılmışdır. Avropa Şurasının müstəqil ekspertlər qrupu tərəfindən “siyasi məhbus” hesab edilmiş şəxslərdən üçünün işinə yenidən baxılmış (E.Əmiraslanov, A.Kazimov və S.Poladov), bütün qalan “siyasi məhbus” hesab edilmiş şəxslər isə azadlığa buraxılmışlar. Bundan əlavə, hüquq müdafiə təşkilatlarının siyahılarında göstərilən 4 nəfər məhkəmələr tərəfindən, 30-dan çoxu isə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 20 iyun 2005-ci il tarixli fərmanı ilə əfv olunaraq azadlığa buraxılmışlar. Hüquq müdafiəçilərinin siyahılarında adları çəkilən daha 10 nəfər “siyasi məhbus” AR Prezidentinin 19 mart 2007-ci il tarixli əfv fərmanı ilə azadlığa çıxmış, 1 nəfərin cəzasının müddəti azaldılmış və 1 nəfərin şərti cəzası ləğv edilmişdir.

Qeyd etməliyik ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi dövründə, bütövlükdə, 8 amnistiya aktı və 48 əfv fərmanı qəbul edirmişdir. Bunlardan 7 amnistiya aktı və 32 əfv fərmanı 1995-2003-cü illər ərzində cənab Heydər Əliyevin prezidentliyi dövründə qəbul edilmişdir. Həmin amnistiya aktları 77 mindən çox insana şamil edilmiş, bunlardan 21325 nəfəri cəzasının çəkilməmiş hissəsindən azad olunmuşdur. Qəbul edilmiş əfv fərman-

ları ilə 3 mindən artıq şəxs bağışlanaraq cəzalarından azad edilmişdir ki, bunların sırasında 1994-1995-ci illərdə dövlət çevrilişi cəhdlərində iştirak etmiş və AŞ tərəfindən iddia edilən “siyasi məhbuslar” da olmuşdur. Cənab İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə 2003-cü ilin sonlarından 2011-ci ilin fevral ayınadək Azərbaycanda qəbul edilmiş 1 amnistiya aktı və imzalanmış 16 əfv fərmanı 10-minə qədər məhbusa şamil edilmişdir.

Bununla yanaşı, bu və ya digər cinayət işlərinə baxarkən hakimlər tərəfindən törədilmiş hüquq pozuntularının, o cümlədən yeni “siyasi məhbus” kimi qiymətləndirilə biləcək məhbusların meydana gəlməsinin qarşısını almaq məqsədilə Məhkəmə-Hüquq Şurasında mütəmadi olaraq hakimlərin fəaliyyəti haqqında müzakirələr aparılmış və Şuranın tövsiyələri əsasında indiyədək 100-dən çox hakim müxtəlif cəzalara məruz qalmış, 30-dan çox hakimin fəaliyyətini davam etdirməsi tövsiyyə edilməmiş, 10-dan artıq hakimin fəaliyyəti isə vaxtından əvvəl dayandırılmışdır. Hakim vəzifəsinə namizədlərin peşəkar bacarıqlara yiyələnməsi üçün xüsusi proqrama uyğun olaraq təlim kursları təşkil edilmiş və bu məqsədlə Avropa Şurası ilə birgə tanınmış beynəlxalq ekspertlər, ədliyyə və prokurorluq işçilərindən ibarət təlim komissiyası yaradılmışdır. 2009-cu il may ayında 60 vakant hakim vəzifəsi yerinə 438 namizədin iştirakı ilə test imtahanı keçirilmiş və test imtahanı 30-dək beynəlxalq və yerli QHT tərəfindən müşahidə edilmişdir.

Nəhayət, Azərbaycanda dünyanın 30 ölkəsindən 70-ə qədər ekspertin, o cümlədən AŞPA, ATƏT PA,

Avropa Parlamentinin və BMT-nin müxtlif strukturlarının nümayəndələrinin iştirakı ilə 2005-ci ildə “siyasi məhbus” problemi və 2008-ci ildə isə “Azərbaycanda siyasi hüquqların müdafiəsi — yeni meyarlar” mövzusunda beynəlxalq konfranslar keçirilmişdir. Bu beynəlxalq konfransların qətnamə və bəyanatlarında “siyasi məhbus” anlayışının beynəlxalq-hüquqi təbiətinin təyin olunmaması, heç bir beynəlxalq sənəddə, o cümlədən Avropa Şurasının ümumtanınmış rəsmi sənədlərində öz əksini tapmaması, habelə qərarları presedent hüququ qüvvəsinə malik olan İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin praktikasında bu anlayışdan istifadə edilməməsi vurğulanmış, “siyasi məhbus” meyarlarını özündə əks etdirən “Siyasi Məhbus Problemi üzrə Avropa Konvensiyası”nın işlənib hazırlanması və qəbul edilməsi zərurəti göstərilmişdir. Həmin qətnamələr və bəyanatlar AŞPA-ya təqdim edilməsinə baxmayaraq, uzun müddət qeyd edilən konfranslarda iştirak etmiş çoxsaylı beynəlxalq ekspertlərin hazırladığı bu sənədlərə Avropa Şurası tərəfindən heç bir reaksiya verilməmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, qondarma “siyasi məhbus” problemi mütəmadi olaraq ölkədə Prezident və parlament seçkiləri, AŞPA-nın növbəti sessiyaları ərəfəsində süni şəkildə müzakirələr mövzusunə çevrilmiş və həm ölkə daxilində, həm də onun hüdudlarından kənarında bəzi dairələr tərəfindən genişmiqyaslı və qərəşli kampaniya formasında Azərbaycana qarşı siyasi təsir vasitəsi kimi istifadə edilmişdir. Bu qeyri-obyektiv xarakterli kampaniyaların qarşısını almaq və problemin

əsl mahiyyətini ictimaiyyətə çatdırmaq məqsədilə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən bir çox QHT-lər, o cümlədən öz sıralarında 70-dən çox QHT-ni birləşdirən “Siyasi məhbus problemləri üzrə Şura” təcrübəli ekspertlər qrupu formalaşdırmışdır. Ekspertlər qrupu Avropa Şurası tərəfindən “siyasi məhbus” kimi tanınmış 100-dən artıq məhbusun cinayət işlərini araşdırmış və onların “siyasi məhbus” kimi tanınmasının heç bir hüquqi əsasının olmaması barədə birmənalı nəticəyə gəlmiş, hətta “siyasi məhbus” kimi tanınanlar arasında uşaq oğurluğu və terrorçuluq, dövlət çevrilişi cəhdləri və digər zorakı cinayətkar əməllər törətmiş insanların olduğunu aşkar etmişdir. Həmin QHT-lərin rəhbərləri aşkarladıkları faklarla bağlı AŞ rəhbərliyini məlumatlandırmış, Avropa Şurası deputatları ilə ikitərəfli və çoxtərəfli görüşlər zamanı bu faktları onların diqqətlərinə çatdırmışlar. Bununla bərabər, həmin təşkilatlar ardıcıl olaraq bəyanatlarla AŞ rəhbərliyi və deputatlarına müraciət etmişlər. Bu bəyanatlarda vurğulanmışdır ki, hər hansı bir siyasi partiya və hərəkət üzvü olmasından və ya yüksək səviyyəli dövlət məmuru olmasından asılı olmayaraq hər kəs törətdiyi cinayətlərə görə qanun qarşısında cavab verməlidir və bu məsələyə siyasi don geyindirmək demokratik, hüquqi dövlətin ikişafı və vətəndaş cəmiyyətin formalaşmasının başlıca amili olan hüququn aliliyi prinsipinə ziddir. Törədilmiş bir neçə cinayət əməllərinin təhqiqatı və ya məhkəmə prosesləri zamanı müstəntiq və ya hakimlər tərəfindən buraxılmış səhvlər həmin cinayətkarların “siyasi məhbus” kimi tanınmasına əsas

vermir, bu məsələlər siyasi deyil, hüquqi müstəvidə həllini tapmalıdır və əgər kimsə milli məhkəmə-hüquq sistemində qəbul edilmiş qərarlardan razı deyilsə, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə müraciət etmək hüququna malikdir. Bu bəyanatlarda vurğulanmışdır ki, heç bir ümumqəbul edilmiş hüquqi meyar və beynəlxalq-hüquqi sənəd olmadan ayrışeçkiliyə yol verərək 47 üzv dövlətdən yalnız Azərbaycana qarşı siyasi məhbus probleminin olması barədə iddia etmək və Azərbaycanda siyasi məhbus problemi üzrə xüsusi məruzəçinin təyin edilməsi beynəlxalq hüquq normaları ilə ziddiyyət təşkil etməkdən əlavə, nə Ümumavropa dəyərlərinə, nə də Avropa Şurasının prinsiplərinə uyğun deyil və bu beynəlxalq qurumun öz nüfüzuna olan böyük zərbədir.

Buna baxmayaraq, Azərbaycan Respublikası ilə Avropa Şurası arasında konstruktiv davamlı əməkdaşlıqda maraqlı olmayan qüvvələrin cəhdləri nəticəsində qondarma “Azərbaycanda siyasi məhbus problemi” vaxtaşırı AŞ PA Hüquqi məsələlər və insan hüquqları komitəsində gündəmə gətirilmişdir. Nəhayət, 2008-ci ildə həmin komitə “siyasi məhbus” anlayışının beynəlxalq hüquqda təyin olunmamasını, Avropa Şurasının rəsmi sənədlərində öz əksini tapmamasını, o cümlədən qərarları presedent hüququ qüvvəsinə malik olan İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin praktikasında bu anlayışdan istifadə edilməməsini nəzərə alaraq “Azərbaycanda siyasi məhbus problemi” kimi iddiaların hüquqi əsasları olmadığı və Avropa Şurasında “siyasi məhbus” məsələsi ilə bağlı bütün üzv dövlətlərə şamil

edilə biləcək müvafiq sənədin və meyarların işlənilib hazırlanaraq qəbul edilməsinin vacibliyi qənaətinə gəlmişlər. Bu məqsədlə AŞPA Bürosu 2009-cu ildə Avropa Şurası çərçivəsində “siyasi məhbus” anlayışının meyarlarının işlənilib hazırlanması və bu məsələ ilə bağlı müvafiq sənədin qəbul edilməsinə qədər üzv ölkələrə siyasi məhbus problemi üzrə təyin edilmiş məruzəçilərin fəaliyyətinin qayandırılması barədə qərar qəbul etmişdir.

Təəssüf hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, AŞ-nin Hüquqi məsələlər və insan hüquqları komitəsində qondarma “siyasi məhbus” problemi 2009-cu ilin əvvəllərində yenidən gündəmə gətirilmiş və həmin komitənin 24 mart 2009-cu ildə keçirilmiş iclasında Avropa Şurasının üzvü olan 47 ölkədən yalnız Azərbaycanda siyasi məhbus problemi üzrə xüsusi məruzəçinin təyin edilməsi barədə qərar qəbul edilmişdir. Beləliklə, həmin iclasda Almaniyalı deputat Kristof Ştrasser Azərbaycanda siyasi məhbus problemi üzrə xüsusi məruzəçinin təyin edilmişdir. Hüquqi məsələlər və insan hüquqları komitəsi 16 dekabr 2009-cu ildə keçirilən iclasında Azərbaycana qarşı bir daha açıq-aşkar qərəzli mövqe nümayiş etdirmişdir. Belə ki, həmin komitə “siyasi məhbus” anlayışının meyarlarının və bu məsələ ilə bağlı müvafiq sənədin işlənilib hazırlanmasını özünün təyin etmiş olduğu Azərbaycanda siyasi məhbus problemi üzrə xüsusi məruzəçi Kristof Ştrasserə həvalə etmişdir. Başqa sözlə, cənab K. Ştrasserə özünün hazırlayacağı meyarlar əsasında Azərbaycanda siyasi

məhbuslar haqqında məruzə hazırlamaq tapşırılmışdır. Nəhayət, cənab K. Ştrasser tərəfindən “Azərbaycanda siyasi məhbuslar məsələsinin izlənməsi və siyasi məhbusların müəyyənləşdirilməsi” adlı məruzə hazırlanaraq Hüquq məsələləri və insan hüquqları komitəsində 17 iyun 2010-cu il tarixdə rəsmi sənəd kimi qəbul edilmişdir (AS/Jur (2010) 28).

4. Cənab Kristof Ştrasserin “Azərbaycanda siyasi məhbuslar məsələsinin izlənməsi və siyasi məhbusların müəyyənləşdirilməsi” adlı məruzəsinə baxış

Cənab K. Ştrasserin hazırladığı məruzə (AS/Jur (2010) 28) özündə 22 bəndi birləşdirən 4 hissədən və əlavədən ibarətdir. Məruzənin 1-ci bəndində (Giriş) müəllif öz məqsədinin müvafiq olaraq 24 mart və 16 dekabr 2009-cu il tarixlərində məruzəçi kimi təyin edildiyi iki mandatın (*birinci mandat* — Azərbaycanca siyasi məhbus problemi üzrə xüsusi məruzəçi; *ikinci mandat* — siyasi məhbusların mövcudluğunu müəyyən etmək üçün meyarları hazırlamaq) icrasına başlamaqdan ibarət olduğunu açıqlayaraq, “Azərbaycanda siyasi məhbuslar probleminin uzun və ağırlı tarixinin xülasəsini” verəcəyini qeyd edir və daha sonra “siyasi məhbuslar üçün münasib və tanınan anlayışın artıq mövcud olduğunu” xatırladacağını və bu əsasla “Azərbaycanda iddia edilən siyasi məhbusların xeyrinə” fəaliyyətini

planlı şəkildə qurmaqla məruzəni bitirəcəyini yazır. Məruzənin 1-ci bəndinin sonunda cənab K.Ştrasser Komitədən iki mandatın birləşdirilməsinə razılıq verməsini və bu barədə Büronu məlumatlandırmasını, həmçinin “Azərbaycanda icra edilməli iş üçün əsas kimi eksretlər tərəfindən təqdim edildiyi formada anlayışın (“siyasi məhbus” anlayışı nəzərdə tutulur – *Müalliflər*) müəyyənləşdirilməsini bir daha təsdiq etməsini” xahiş edəcəyini bildirir.

Göründüyü kimi cənab K.Ştrasser hazırladığı məruzənin 1-ci bəndində öz niyyətlərini çılpıqlığı ilə ortaya qoymuş, de-fakto məruzənin sonunda istəyəcəyi nəticələri açıqlamışdır. Başqa sözlə, Avropa Şurasının müstəqil ekspertlərinin hazırladığı məruzənin (**SG/Inf (2001) 34**) 3-cü bəndində “siyasi məhbus” anlayışına ümumi tərifin verilməsi ilə bağlı yazdıqları “hər şey tərifin xidmət etməli olduğu funksiyadan asılıdır” ifadəsi əsasında fəaliyyət göstərəcəyini təsdiq etdirmişdir. Bu ifadənin mahiyyətini hazırkı materialın 2-ci hissəsində açıqladığımız üçün bir daha ona qayıtmağa lüzum görmürük. Lakin qeyd etməliyik ki, burada məruzənin əvvəlcədən alqoritm əsasında hazırlanması qənaətinə gəlirik. Cənab K. Ştrasserin hazırladığı bu alqoritmə görə heç bir hüquqi normalara və obyektivliyə fikir vermədən konkret nəticələrə nail olmaq mütləqdir, yəni verilmiş parametrlərin necə dəyişməsindən asılı olmayaraq funksiyanın son nəticələri aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

- a. AŞ-nın müstəqil ekspertləri tərəfindən “siyasi məhbus” anlayışı ilə bağlı təklif edilmiş meyarlar anlaşılan və qəbul ediləndir;
- b. Azərbaycanda siyasi məhbusların mövcudluğu şübhə doğurmur;
- c. hər iki mandat birləşməlidir.

Beləliklə, 1-ci bənd ilə tanışlıq belə bir təsəvvür yaradır ki, cənab K.Ştrasser məruzəni hazırlayarkən heç bir yaradıcı və orijinal ideyadan istifadə etməmiş, əslində qərəzli və qeyri-obyektiv mövqedən çıxış etmişdir.

Doğrudan da, məruzənin 2-8 bəndlərindən ibarət olan 2-ci hissəsində Azərbaycanda siyasi məhbuslarla bağlı Avropa Şurası çərçivəsində aparılmış müzakirələr, qəbul edilmiş sənədlər qeyd edilmiş, AŞPA sənədlərində qeyd edilmiş problemin hələ də öz həllini tapmaması ilə bağlı bir sıra tənqidi məqamlar göstərilmişdir. Cənab K.Ştrasser 4-cü maddədə Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv qəbul edildiyi vaxtdan AŞPA-da 4 dəfə (yanvar 2002-ci il, iyun 2003-cü il, yanvar 2004-cü il və iyun 2005-ci il) Azərbaycanda siyasi məhbus məsələsinə baxdığını xatırlatmış və bu məsələ ilə qəbul etdiyi 1457(2005) sayılı Qətnamədə Assambleyanın “qəti surətdə siyasi məhbuslar kimi tanınan məhkumların azad edilməli olması barədə prinsipal mövqeyini bir daha təsdiq” etməsini, “müstəqil ekspertlər tərəfindən müəyyən edildiyi kimi, qalan üç siyasi məhbusu azad etməklə və ya Azərbaycan hakimiyyətinin təklif etdiyi kimi, yenidən məhkəmə işi aparmaqla və ya appelyasiya məhkəməsi ilə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi tərəfindən

faktiki baxılması üçün onların məhkəmə işinin açılması” zərurətini diqqətə çatdırmışdır. Daha sonra cənab Ştrasser 4-cü bəndin sonunda məsələ ilə bağlı 1457(2005) sayılı Qətnamədə Assambleyanın “Azərbaycan hakimiyyətinin bu problemin həlli üçün hər bir hüquqi vasitədən (amnistiya, daha yüksək instansiya məhkəmələrində iş baxılması, şərti azadlıq, sağlamlıq səbəblərinə görə azad edilmə, əfv) istifadəni üzərinə götürməsinə müsbət” qarşıladığını bildirərək, həmin məruzənin 5-ci bəndində yazır ki, “...verilmiş vədlərə baxmayaraq, 2007-ci ilin martından etibarən heç bir əfv fərmanı qəbul edilməmişdir”.

Cənab Ştrasserin bu məlumatları bizdə ciddi narahatlıq, təccüb və təssüf hissləri yaradır. Belə ki, məruzəçinin bu məlumatları həqiqətə uyğun deyil. Həqiqətən isə Azərbaycan özünün verdiyi vədlərə sadıqlıq nümayiş etdirərək, mütəmadi olaraq əfv fərmanları və amnistiya aktları qəbul etmişdir. Azərbaycanda tək 2010-cu il ərzində 2 əfv fərmanı (17 mart və 29 dekabr 2010-cu il) qəbul edilmişdir. 2010-cu ilin mart ayında qəbul edilmiş əfv fərmanı ilə azadlıqdan məhrum edilmiş 62, azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasına məhkum edilmiş 7 məhkum cəzalarının çəkilməmiş hissələrindən azad edilmiş, ömürlük azadlıqdan məhrum edilmiş bir məhkumun cəzası 20 il azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəzlənlənmiş, bir nəfər cərimə cəzasından azad olunmuşdur. Əfv fərmanı ilə "Azadlıq" qəzetinin həbsdə olan baş redaktoru Qənimət Zahid də azadlığa buraxılmış, azadlıqdan məhrum edilmiş və cəzasının çəkilməsi təxirə

salınmış bir qadın məhkum isə cəzadan azad edilmişdir. 2010-cu ilin dekabrında qəbul edilmiş əfv fərmanı isə bütövlükdə 92 məhbusa şamil edilmişdir. Qeyd etməliyik ki, göstərilən əfv fərmanları ilə yanaşı 2007-ci ildə Heydər Əliyevin anadan olmasının 84 illiyi münasibətilə amnistiya aktı qəbul edilmiş və bu aktla 9 mindən artıq məhkum bağışlanmışdır.

Qeyd edilən faktlar göstərir ki, cənab Ştrasser hazırladığı məruzə ilə Avropa Şurası deputatlarına və, bütövlükdə, Avropa Şurasına üzv olan dövlətlərin ictimaiyyətlərinə Azərbaycanla bağlı yalan və səhv məlumat verməklə, Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq səviyyədə formalaşmış imicinə ciddi ziyan vurmuş və Avropa Şurasına üzv olan dövlətlərin ictimaiyyətlərinin düzgün məlumat almaq hüquqlarını kobud şəkildə pozmuşdur. Burada əsas məsələ isə cənab Ştrasserin belə məlumatları yaymasında məqsədyönlü, qərəzli mövqedən çıxış edib-etməməsi və ya onun xüsusi məruzəçi kimi ölkədə gedən proseslərdən xəbərsiz olub-olmamasından ibarətdir. Belə ki, məruzəçi məqsədyönlü, qərəzli mövqedən çıxış edərək yalan və səhv məlumat yaymaqda israrlıdırsa, onda o bu fəaliyyətinə görə məsuliyyət daşıyır. Digər tərəfdən, məruzəçi ölkədə gedən proseslərdən hali olmayaraq səhv və yalan məlumat yayırsa, onda o, məruzəçi kimi həvalə edilmiş mandata ciddi yanaşmamış və bu mandatın öhdəsindən gələ bilməmişdir. Hesab edirik ki, hər halda cənab Ştrasser bu məsələ ilə bağlı öz mövqeyini açıqlamalıdır.

Bununla yanaşı vurğulamaq lazımdır ki, məruzədə “siyasi məhbus” probleminin aradan qaldırılması istiqamətində Azərbaycanın milli məhkəmə-hüquq sistemində aparılan islahatlar və onların pozitiv nəticələri, əfv fərmanları və amnistiya aktlarının qəbul edilməsi nəticəsində “siyasi məhbus” olması iddia edilənlərin böyük əksəriyyətinin azadlığa buraxılması kimi fəaliyyəti öz əksini tapmamışdır və ya bu faklar qeyd edilmişsə belə, onların əhəmiyyəti ciddi şəkildə azaldılmışdır. Bu məsələlərlə bağlı milli QHT-lərdən yalnız Azərbaycan İnsan Hüquqları Federasiyası təşkilatının təqdim etdiyi məlumatlara istinad edir (*məruzənin 5-ci bəndi*) və ölkədə bu məsələ ilə bağlı fəaliyyət göstərən 100-dən artıq QHT-nin məlumatlarına məhəl belə qoymur.

Lakin məruzənin 2-ci bəndində ciddi bir məqam diqqəti xüsusilə cəlb edir və cənab K.Ştrasserin öz mülahizələrində nə dərəcədə “obyektiv” və “qərəzsiz” mövqedən çıxış etməsini bir daha nümayiş etdirir. Belə ki, məruzəçi 2-ci bənddə göstərir ki, Azərbaycanda siyasi məhbus məsələsinin tarixi ölkənin Ermənistanla birlikdə Avropa Şurasına qəbul edilməsinə dair danışıqlar vaxtına təsadüf edir və təşkilata qəbul 25 yanvar 2001-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Daha sonra cənab K.Ştrasser “fikrini bildirməyən dövlətlərin Azərbaycan və Ermənistanın təşkilata qəbul edilməsinə müqavimətini dəf etmək üçün kompromis həll üsulu tapıldı” ifadəsində “Ermənistanın” sözündən sonra qeyd işarəsi (ingiliscə dilində “footnote” — *Müəllif*) qoyaraq, həmin səhifənin sonunda yazır ki, “Ermənistan da bura aid idi; lakin kiçik

sayda məhkəmə işləri dərhal həll edilmişdi; bu səbəbdən məqsədəuyğun olaraq, mən bu andan yalnız Azərbaycandakı siyasi məhbuslara istinad edəcəyəm". Çox maraqlıdır, deyilmi?! Görünür ki, cənab K. Ştrasser ya Ermənistanda mövcud olan real vəziyyətdən tam xəbərsizdir, ya da bilərəkdən Avropa Şurasının deputatlarına və bu təşkilata üzv dövlətlərin ictimaiyyətlərinə reallığı əks etdirməyən səhv məlumatlar verir. Belə məlumatların yayılması ilə bağlı fikirlərimizi yuxarıda qeyd etdiyimizə görə, onun üzərində bir daha dayanmağa ehtiyac görmürük və hər halda bu firkin məsuliyyətini cənab K.Ştrasser özü daşıyır.

Əslində Ermənistanda mövcud olan real vəziyyət cənab K.Ştrasserin fikrinin tam əksindən ibarətdir. Belə ki, Ermənistanın tanınmış hüquq müdafiəçisi, hələ 2001-ci ilin mart ayında öz müsahibəsində bildirirdi ki, İnsan Hüquqlarına dair Ümumdünya Bəyannaməsində göstərilmiş 30 maddənin hamısı üzrə Ermənistanda insan hüquqları pozulur, məhkəmə sistemi respublikada yuxarıdan aşağıya qədər korrupsiyalaşmış, əslində hakimlər müstəqil deyillər, onlar yalnız qanundan asılı deyillər, bütün cinayət proseslərinin gedişi zamanı zalda avtomatla silahlanmış mühafizəçilər dayanır, polisin özbaşnalığı baş alıb gedir, ilkin saxlama kameralarında saxlanılanların sonrakı taleyi həll olunur, məhz orada qərar qəbul edilir, demək olar ki, bütün həbs edilənlər psixoloji və fiziki təsirə məruz qalırlar ("*Exo*" qəzeti, №24, 1 mart 2001). Ola bilsin ki, cənab Ştrasser Ermənistanda Köçəryanın prezidentliyi dövründə möv-

cud olan bu acınacaqlı vəziyyətdən hali olmamışdır. Zənnimizcə, cənab Ştrasser 2008-ci ildə Ermənistanda keçirilmiş prezident seçkilərindən sonra seçkilərin nəticələrinin saxtalaşdırıldığını iddia edən dinc nümayişçilərə qarşı silah işlədilməsindən, rəsmi məlumatlara görə 10-a qədər insanın həlak olmasından, yalnız dinc etiraz mitinqlərində iştirak etdiklərinə və ya müxalifət partiyalarının üzvləri olduqlarına görə yüzlərlə Ermənistan vətəndaşlarının həbs edilərək, məhkəmələr tərəfindən müxtəlif müddətlərə mühakimə edilmələrindən xəbərsiz deyil.

Cənab K.Ştrasserin hazırladığı məruzənin 9-18-ci bəndləri Avropa Şurasının müstəqil ekspertlərinin təklif etdikləri “siyasi məhbus” anlayışına həsr edilmişdir və “siyasi məhbus” olduqları iddia edilən şəxsin həbs edildiyi pozuntunun xarakterinə görə fərqlənən çərçivələr göstərilmişdir. Burada müstəqil ekspertlərin məruzəsindəki mülahizələr olduqları kimi istifadə edilmədən təkrar olaraq göstərilmiş və heç bir yeni prinsiplial yaxınlaşma nümayiş etdirilməmişdir. Cənab Ştrasser məruzənin sübutun ağırlığı ilə bağlı 15-ci bəndində müstəqil ekspertlərdən biri olmuş cənab Stefan Treçelin “cavabdeh ölkə sözügedən şəxsin İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin aydınlaşdırdığı kimi İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının tələblərinə tam uyğun olaraq saxlanıldığını müəyyən etməyə, işin mahiyyəti baxımından, proporsionallıq və ayrışkiliyin olmaması tələblərinə riayət etməyə və azadlıqdan məhrum edilmənin ədalətli məhkəmə prosesinin

nəticəsi olana qədər, həmin şəxs siyasi məhbus kimi nəzərdə tutulacaqdır” kimi mülahizəsinə iqtibas edərək, sübut etmə məsuliyyətini yenidən ərazisində siyasi məhbusun mövcudluğu iddia edilən dövlətin üzərinə qoyulmalı olduğunu bildirir. Biz bu məsələ ilə bağlı müstəqil ekspertlərin məruzəsini təhlil edərkən mövqeyimizi bildirmişik və qeyd etmişik ki, sübut etmək vəzifəsi cavbdehin deyil, iddiaçının üzərinə düşür və bu hüququn təməl prinsiplərindən biridir. Cənab K.Ştrasserin istifadə etdiyi iqtibasdakı “İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin aydınlaşdırdığı kimi İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının tələblərinə tam uyğun olaraq saxlanıldığını müəyyən etməyə... qədər, həmin şəxs siyasi məhbus kimi nəzərdə tutulacaqdır” fikirlərilə bağlı qeyd etməliyəm ki, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi özünün heç bir qərarında Konvensiyanın müddələrinin pozulması ilə müşayiət olunmaqla həbs edilmiş şəxsin siyasi məhbus kimi nəzərdə tutulması barədə müddəə yoxdur və bir daha bildirmək istərdik ki, bu Məhkəmə, ümumiyyətlə, bu anlayışdan istifadə etmir.

Cənab K.Ştrasserin hazırlamış olduğu məruzədə yeganə yenilik kimi 18-ci bənddə göstərilən fikirləri qiymətləndirmək olar, belə ki, burada məruzəçi siyasi məhbus problemin öz həllini tapması üçün İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi və Parlament Assambleyası arasında rolların bölünməsi təklifi ilə çıxış etmişdir. O, yazır: “Siyasi məhbuslar”ın müəyyən edilməsi üçün meyarlar adətən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə aid edilir. Siyasi məhbus

Konvensiyanın (xüsusilə, 5, 6 və 10-cu maddələri) pozulması nəticəsində saxlanılan şəxsdir". Hesab edirik ki, məruzəçinin bu fikirləri ilə qətiyyənlə razılaşmaq olmaz. Belə ki, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi heç vaxt siyasi məhbus meyarları hazırlamamışdır və yalnız öz yurisdiksiyasına aid olan, yəni Konvensiyanın pozulması ilə müşayiət olunan işlərə baxmış (Konvensiyada "siyasi məhbus" anlayışı və onunla bağlı maddə yoxdur !!!) və müvafiq qərarlar qəbul etmişdir. Bundan əlavə, Məhkəmə öz qərarlarında Konvensiyanın 5, 6 və 10-cu maddələrinin pozulması ilə həbs edilmiş şəxsləri heç vaxt siyasi məhbus adlandırmamışdır.

Cənab K.Ştrasser Konvensiyanın səlahiyyətli izahının İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə məxsus olmasını, "iddia olunan siyasi məhbusların bir sıra məhkəmə işlərinin ya milli məhkəmələrdə, ya da İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsində hələ də gözləməsi" faktını xatırladır. O, daha sonra "Məhkəmənin hazırda sistemik hüquq pozuntuları nəticəsində oxşar fərdi müraciətlərin axınına məruz qalmasını nəzərə alaraq" və məruzəçilərin "potensial hüquq pozuntularının modelini müəyyən etmək və göstərmək üçün fərdi məhkəmə işlərinə istinad etməkdə və mümkün həlləri təklif etmək məqsədilə belə işlərə rəy bildirməkdə" azad olduqlarını bildirərək, yazır ki, "Assambleya belə məsələlərə müraciət edərək və milli hakimiyyət orqanlarına həll yolları təklif edərək, Məhkəməyə müraciətlərin axınını azaltmağa kömək edə biləcək töhvə verə bilər" və bunun üçün Assambleyanın "həmişəki

kimi faktiki olaraq hüquqi cəhətdən əsaslandırılmış şəkildə Strasburq Məhkəməsinin yurisdiksiyasına tamamilə uyğun” davranmalı olacağını bildirir. Başqa sözlə, cənab Ştrasser dolayısı yolla nə az, nə çox insan hüquqları sahəsində yeganə ixtisaslaşdırılmış mexanizm olan İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin səlahiyyətlərinin bir hissəsinin Parlament Assambleyasına, daha doğrusu insan hüquqlarını pozmasında cavabdeh ölkə üzrə məruzəçiyə (Azərbaycan təmsalında isə özünə — *Müəllif*) verilməsi təklifi ilə çıxış edir. Bu təklifin öz-özlüyündə nə dərəcədə təhlükəli olması məsələsinə toxunmadan qeyd etməliyik ki, həmin təklif qəbul ediləcəyi halda Avropa Şurası Nizamnaməsinin 3-cü maddəsində ehtiva edilmiş və bu təşkilatın təməl prinsiplərindən biri olan “hüququn aliliyi” prinsipi ilə ciddi ziddiyyət təşkil etməklə, Avropa Şurası çərçivəsində mövcud olan effektiv hüquqi mexanizmin məhvinə gətirib çıxara bilər. Bundan əlavə, cənab K.Ştrasser belə bir təkliflə çıxış etməklə, həm də siyasi Azərbaycanda məhbus məsələləri üzrə xüsusi məruzəçi kimi ölkəmizdə eksperiment aparmaq iddiasında bulunmuş olur. Bu məsələ ilə bağlı birmənalı şəkildə cənab K.Ştrasserin diqqətinə çatdırmaq istərdik ki, Azərbaycan poliqon deyil, müstəqil dövlətdir, hər hansı məruzəçinin ayrışeçkilik və qərəzli mövqedən çıxış edərək hər hansı bir dövlət, o cümlədən Azərbaycan üzərində eksperiment aparması yolverilməzdir.

Məruzənin qısa təhlili göstərir ki, cənab K.Ştrasser bu sənədi hazırlayarkən heç bir yeni ideyalar və prinsip-

lər təklif etməmişdir, qeyri-obyektivlik və qərəzli mövqe nümayiş etdirmiş, Avropa Şurasının üzvü olan 47 dövlət sırasında Azərbaycana qarşı olan ayrıseçkiliyə hüquqi don geyindirməyə çalışmış, “hüququn aliliyi” prinsipinə zidd təkliflə çıxış etmişdir. Odur ki, təqdim edilmiş məruzənin Assambleyaya müzakirəyə çıxarılması və müzakirə edilərək qəbul edilməsi gələcəkdə ciddi fəsadlara gətirib çıxaracağı qaçılmaz olacaqdır.

Belə bir halda gündəmə belə bir sual çıxır: Avropa Şurasında siyasi məhbus problemini necə həll etmək olar?

5. Siyasi məhbus probleminin həlli yolları

Avropa Şurası çərçivəsində siyasi məhbus probleminin obyektiv, qərəzsiz və hüquqi nöqtəyi-nəzərdən korrekt şəkildə həllinə nail olmaq üçün hesab edirik ki;

– “siyasi məhbus” anlayışı və onun meyarları siyasi konyunkturalara yol verilmədən və konkret hüquqi prinsiplər əsasında yenidən işlənib hazırlanmalıdır;

– üzv dövlətlərdə siyasi məhbus problemləri üzrə xüsusi məruzənin və “siyasi məhbus” anlayışının hazırlanması mandatı eyni bir nəfərə verilə bilməz;

– “siyasi məhbus” anlayışı və onun meyarlarının Avropa Şurasına üzv dövlətlərdən yalnız birinə münasibətdə hazırlanması və tətbiq edilməsi AŞ Nizamnaməsinin 3-cü maddəsində ehtiva edilmiş “hüququn

aliliyi" və "üzv dövlətlərin bərabərliyi" prinsipləri ilə ziddiyyət təşkil etdiyinə görə yolverilməzdir;

– yeni hazırlanmış "siyasi məhbus" anlayışı və onun meyarları AŞPA-nın Plenar iclaslarında müzakirə edilərək qəbul edilmiş və Avropa Şurasına üzv dövlətlərin heç bir ayrışdırıcıya yol vermədən hamısı üçün məcburi xarakter daşıyan sənəddə öz əksini tapmalıdır. Belə bir Avropa Şurasının üzv dövlətləri tərəfindən ümumtanınmış sənəd "Siyasi məhbus problemlərinə dair Avropa Konvensiyası" və ya AŞPA-nın qəbul etmiş olduğu "Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə siyasi məhbus problemi və onun həlli yolları" adlı Qətnamə ola bilər;

– Avropa Şurasının üzv dövlətləri tərəfindən ümumtanınmış sənəddə siyasi məhbusların mövcudluğunu müəyyənləşdirəcək hüquqi mexanizm öz əksini tapmalıdır. Bu səlahiyyət İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin yurisdiksiyasına aid edilə bilər və ya analoji formada fəaliyyət göstərəcək qurum təsis edilə bilər;

– ümumtanınmış sənədin layihəsini hazırlamaq üçün Hüquq məsələləri və insan hüquqları komitəsində siyasi məhbus problemləri üzrə alt komitənin yaradılması zəruridir. Müvafiq sənəd hazırlanaraq qəbul edildikdən sonra alt komitə öz fəaliyyətini heç bir ayrışdırıcıya yol vermədən üzv dövlətlərdə siyasi məhbus problemləri üzrə monitorinqlər həyata keçirməklə davam etdirməlidir.

Ümid edirik ki, bu təkliflər kifayət qədər obyektivliyi əks etdirir və, nəhayət, Avropa Şurasında uzun

müddətdir ki, davam edən müzakirələrə son qoyaraq, siyasi məsələlərin siyasi müstəvidə, hüquqi məsələlərin isə hüquqi müstəvidə həllinə nail olmaqda yardımçı olacaqdır.

Nəticə

Biz bu materialı hazırlayarkən qarşımıza “Azərbaycanda siyasi məhbus var yoxsa yox?” sualına cavab vermək məqsədi qoymamışıq. Zənnimizcə, mövcud hüquqi çərçivə bu sualı birmənalı cavablandırmağa imkan vermir. Belə ki, problemlə bağlı hazırda nə universal səviyyədə, nə nə Avropa Şurası çərçivəsində ümumtənzim edilmiş sənəd, nə də qərarları presedent qüvvəsinə malik olan beynəlxalq məhkəmələrin, o cümlədən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin müvafiq qərarları mövcud qeyildir.

Bizim əsas məqsədimiz Avropa Şurası çərçivəsində problemlə bağlı siyasi spekulasiyalar və konyunkturalara əsaslanaraq, ayrışdırıcı yol verilməklə qərarların qəbul edilməsinin qarşısını almaqdan, problemin həlli ilə bağlı müstəqil mövqe nümayiş etdirərək müvafiq hüquqi mexanizmin yaradılması istiqamətində təklif verməkdən ibarət olmuşdur. Ümid edirik ki, müəyyən dərəcədə olsa belə, bu məqsədə nail ola bilməmişik və irəli sürdüyümüz təkliflər problemin həllində pozitiv rol oynayacaqdır.

Elkhan Suleymanov

**The problem of political
prisoner in the council of
Europe and the ways of its
solution**

BAKU - 2011

Scientific editor
Ramiz Sevdimaliyev,
doctor in political sciences

Elkhan Suleymanov. The Problem of Political Prisoner in the Council of Europe and the Ways of its Solution. Baku: Print-house «Khazar» 2011, 84 pp.

This Research investigates the essence of the problem of political prisoners, which has not yet found its solution in the Council of Europe, the reasons of existing the differences among the parties and concrete proposals are advanced in order to achieve the solution of the problem objectively and on a legal plane.

ISBN

© Elkhan Suleymanov, 2011

Contents

Introduction	46
1. Review of the problem	47
2. Brief analysis of the report of the independent group of experts of the Council of Europe on the problem of the political prisoners	51
3. The position of Azerbaijan in the direction of solution of the problem of political prisoners and the policy of double standards of the Council of Europe	61
4. A Review of the report “Tracing the issue of political prisoners in Azerbaijan and identification of political prisoners” developed by Kristoff Schtrasser	70
5. The Ways of Solution of the Problem of Political Prisoners	81
Conclusion	83

Introduction

After the admission of the Republic of Azerbaijan as full member to the Council of Europe it made a great progress in strengthening its independence, in the formation of a democratic, legal state, civil society and its development, including the adaptation of the national legislation to international standards in the sphere of human rights and basic liberties, establishment of the market economy, social and economic development of the country. Since its membership in the Council of Europe the bills of laws on human rights and basic liberties have been developed by taking into account the recommendations of this reliable organization and were adopted after undergoing expertise in its respective bodies. This constructive and mutually beneficial cooperation is being continued to day, too. Therefore, one can not deny the role of the Council of Europe in the further development of the democratic institutions in Azerbaijan, in the acceleration of the democratic processes, in the improvement of the mechanisms ensuring the human rights, in the adaptation of the protection of human rights to the international standards. On the other hand, Azerbaijan as a member state has closely participated in the activity of various bodies of the Council of Europe, including its contribution to the development and adoption of conventions, was the participant of the further development of the Council of Europe. Therefore, the cooperation between Azerbaijan

and the Council of Europe has been beneficial for both of them.

It is also necessary to note that the cooperation of Azerbaijan with this influential organization has not always been very smooth. Even in the solution of some problems the parties have reached a unanimous consent. It tells of the fact that the Council of Europe has not been ensured from the application of double standards which is inherent to many other international organizations. It leads to grave problems in the system of international relations. One of such problems, that is, the problem of political prisoners, has been the topic of discussions for a long time . Therefore, the disclosure of the essence of the notion of the political prisoner, the differences on it among the member states, the search for the solution of the problem objectively and on a legal plane acquire great topicality.

1. Review of the problem

On the eve of admission of the Republic of Azerbaijan to the Council of Europe as its full member the Package of Recommendations developed by the Political Committee of the Parliamentary Assemble of the Council of Europe was introduced to the public of Azerbaijan in the beginning of 2000. The Recommendations was signed by the President, prime minister, speaker of the national parliament and leaders

of the main opposition parties of the country, and in the initial version it consisted of 17 clauses. It provided the measures to be fulfilled in order to adapt the republic to the European standards, including the position of the Council of Europe concerning the problem of Garabagh. In its Recommendations the Council of Europe asked the Republic of Azerbaijan to take certain obligations consisting of five groups in character.

The fourth section of the Recommendations, which is connected with the assurance of the human rights and basic liberties, without laying any restriction or obligation on Azerbaijan, proposes to sign an agreement with the with the International Red Cross and the Committee of the Red Crescent to ensure meetings with the convicted, to instigate charges against the representatives of the law-enforcement bodies who violate the human rights, including those who violate the norms prohibiting the application of force while performing their service duties, to ensure guarantees to the freedom of word, independence of the representatives of mass media, to remove the restrictions connected with the freedom of press, as well as to reconsider the cases of the convicted recognized as political prisoners by the organizations of the activists of human rights and their release.

On the basis of the opinion consisting of the recommendations of PACE (№ 222), the Council of Ministers of the Council of Europe adopted a special Resolution in its Session 107 on November 9, 2000; it

invited the Republic of Azerbaijan to join the Council of Europe and its charter. Finally it was admitted to the Council of Europe with equal rights on January 17, 2001. On January 25, 2001, an official ceremony was held in Strasbourg on the occasion of the admission of the Republic of Azerbaijan to the Council of Europe. Admission of Azerbaijan to the Council of Europe as an equal member became an important stage on the road of building of a secular, democratic, legal state in Azerbaijan, in the direction of strengthening the independence of the country, integration to Europe, and consolidation of its positions in the system of international relations significantly.

On the eve of admission of the Republic of Azerbaijan to the Council of Europe one of the obligations to be taken by Azerbaijan, the most debated one was **the reconsideration of the cases of the convicted recognized as political prisoners by the organizations of the activists of human rights and their release**. The legal nature of the notion of **the political prisoner** and approaches to it from different angles gave rise to subjective and biased inferences. So that up to the admission of Azerbaijan to the Council of Europe not the document of any international organization, including that of the Council of Europe, contained an exact definition of the notion of the **political prisoner** and its legal nature? It has not found its solution on the international-legal plane up to day.

For the sake of truth it must be noted that the notion of **the political prisoner** was disclosed in 1989-1990 by Professor Karl Aage Nergard, when he visited Namibia in the mission of the United Nations, then in the mission of the International Red Cross when he visited South Africa. Now the notion of the political prisoner is determined on the principles known as **the principles of Nergard**. Besides, the notion of **the political prisoner** is determined on the criteria developed by *International Amnesty*. But examples connected with the usage and application of the term (**the political prisoner**) can not be regarded international legal criteria not on the world, or regional level.

Because of indefiniteness in the notion of this term the criteria proposed by various international organizations and local non-government organizations for the identification of the political prisoners differ from each other completely. As a result, there appear lists of the political prisoners different in number, each organization having its own criteria. In some cases some organizations attach meaning to this notion from the point of their own political interests. Thus, the ambiguity in the meaning of this term on the international and regional level leads to collisions in the inclusion of the convicted or suspected in crime to the category of political prisoners. To remove such collisions, to achieve the goal of reconsideration of the cases of some convicted, or their release, as it is claimed by some non-government organizations, the Secretary General of the

Council of Europe has formed a group of independent experts consisting of Steffen Trechel, Evert Aklema and Alexander Arabachiyev in order to determine the presence of political prisoners in Armenia and Azerbaijan. The expert group was charged to develop the criteria for determining the presence of the political prisoners; it was done in the form of a report and submitted to the Secretary-General of the Council of Europe on June 16, 2001. The Council of Europe adopted the document on October 24, 2001 (SG/Inf 92001)34).

2. Brief analysis of the report of the independent group of experts of the Council of Europe on the problem of the political prisoners

The analysis of the report developed by the independent experts of the Council of Europe shows that they have not used any conceptual approach for the identification of political prisoners and have not developed new principles. They have appealed to the criteria used by *International Amnesty* and declared that the said organization defines **the political prisoners as persons who have committed crimes on political motives**, but in practice a more restricted notion in meaning may be used for it, so that the notion of the political prisoner must be applied to **persons arrested because of their political, or religious convictions** (*Clause 7 of the Report*). Therefore, the independent

experts ignored the criteria used by International Amnesty and in order to examine the presence of political prisoners in Azerbaijan appealed to the Nergard principles used by the UN mission in Namibia in 1989-1990 and the criteria used later by the International Red Cross in South Africa (*Clause 5 of the Report*). The experts note that the governments of the above-mentioned countries have admitted the presence of the political prisoners in their countries. The researches of Professor Nergard were an integral part of the mission of reconciliation in these countries. So that in the said years the societies in Namibia and South Africa was splinted, national and racial confrontation reigned. But the situation in Azerbaijan differed completely from the situation in Namibia and South Africa; there was no need for national reconciliation because of the lack of splint in the society. Along with it, unlike the governments of Namibia and South Africa, the government of Azerbaijan rejected the presence of political prisoners in the country. In connection with it the report developed by the experts of the Council of Europe says (Clause 24): "The use of this term for the identification of the presence of the political prisoner in the country is interference in its internal affairs, in which it is accused of". Then the experts note that they have been asked to develop and submit an opinion, or estimation on Armenia and Azerbaijan. Therefore, "the experts have considered the exiting facts objectively and ... advanced an estimating consideration and molded an opinion". Thus, as the experts of the

Council of Europe confess, they have substantiated the pure political errand in essence with legal notions and to achieve the goal they have suggested considerations in advance and later on the basis of these considerations molded views. We think that such an approach can not be objective in any case.

Nevertheless, in conformity with the criteria developed by the independent experts on the principles of Nergard the convicted persons can be regarded political prisoners in the following cases (*Clause 54 of the Report*):

- a) If the arrest has been has been executed in violation of one of the basic provisions of the European Convention on Human Rights, or in violation of one of the recommendations of its Protocols? Particularly in violation of right of freedom of thought, conscience, religion, freedom of expression and information, freedom of assembly and association;
- b) If the arrest has been executed because of pure political reasons not connected with any violation of law;
- c) The term of detention or its reasons does not correspond the legal violation of the arrested or the legal violation in which the person is suspected because of political motives;
- d) If the arrested has been subjected to discrimination because of political reason in comparison with the arrested for the same violation of law;

- e) If the arrest is the result of the unjust court procedure and connected with the political motives of the government bodies.

The experts of the Council of Europe propose different criteria for determining the presence of the political prisoners in the country; along with it they confess that the notion of **political prisoner** is very ambiguous, indefinite, contradictory and very often determined on considerations developed in advance, because of all the said it does not acquire any legal sense. In connection with it the experts note in the third clause of the report:” The notion of political prisoner is not is not a formal legal term. Not any international document, not any interstate or non-government organization use this term in their documents as a definite legal term. The present research shows that it is impossible and unimaginable to attach to it a reasonable definition; any definition depends on the function it serves”. In other words, the proposed notion of **political prisoner** must serve the goal determined in advance, that is, if any expert sets the goal of finding the presence of the political prisoner in any country? He may apply the aforementioned criteria and achieve his goal. At the same time if the same expert wants to deny the presence of the political prisoner in the country, he may use the same criteria and again achieve his goal. Thus, the criteria determined by the experts of the Council of Europe serve the goat determined in advance, and this is very far from objectivity and unacceptable from the legal point of view.

The experts of the Council of Europe show in the report that “political prisoners are those persons who have committed political crimes”. Such persons are accused of the violation of the provisions of the European Convention on Human Rights and they must be trialed due to those provisions. On the other hand, speaking about the necessity of the analysis of the relation between the terms **political prisoner** and **political crime**, the experts hesitated to confirm the existence of a relation between them (*Clause 10 of the Report*). Nevertheless, in Clause 16 of the Report the experts underline that the notion of the term of **political prisoner** has not been the object of legal analysis up to present; therefore, it has not been defined completely.

The experts of the Council of Europe think that political prisoners are those persons who have committed political crimes. Such an approach is very surprising in itself. So that on the basis of the criteria proposed by the said experts the Council of Europe insist on the release of a number of persons included into the list of political prisoners by some non-government organizations arrested because of political reasons in Azerbaijan. The Azerbaijani government has released such persons from time to time from punishment. Then this problem has become troublesome, and the Azerbaijani society has not once witnessed the crimes committed by these persons after their release. As an example we can mention the name of Vugar Mammadov who was sentenced to ten years of imprisonment by the

Supreme Court of the Republic of Azerbaijan on January 10, 1997. This person has been recognized as a political prisoner by the Council of Europe and due to insistence of the Council of Europe he has been released as a political prisoner. Being dangerous for the society has not taken the road reforming, on the contrary, after his release he has committed a series of murders by killing a family consisting of the father, mother and a small child with the mercenary purpose (he gained 276 US\$). To hide the committed crime he burned the child, it enraged the public very much. It is not the only case when released as a political prisoner with the insistence of the Council of Europe committed crimes repeatedly (N. Efendiyev and others may serve an example).

In one of other cases R. Ismailov was included into the list of political prisoners. This man had committed explosion in the underground station in Baku. As a result 14 local people were killed and over 20 children were injured. R. Masimov, who was accused of installing a bomb in the underground station in Baku and whom the Supreme Court of the Republic of Azerbaijan accused of terrorism, has been included into the list of political prisoners. As a result of explosion committed by him 11 persons were killed and 25 persons got grave physical injuries. The Court found out that these crimes had been committed on political motives and classified as terror acts. Such facts are not few.

Thus, the mentioned facts, in other words, the list of persons who have committed crimes on political

motives, proves once more that to think of these persons as political prisoners is very dangerous for the society. These facts show that there is a close relation between the political crime and political prisoner, to give the political prisoners for the persons who commit political crimes will lead to grave consequences in the society. To give the political criminals for political prisoners according to the provisions of the European Convention on Human Rights is wrong? There is not any item in the said Convention and in any document of the Council of Europe. Therefore, the approach of the experts to the problem like this does not justify itself.

The experts of the Council of Europe are right in regarding the political prisoners to be persons sentenced because of their political views, but their further analysis cause suspicion and can not be regarded correct from legal point of view. So that according to Clause 28 of the said report the separation of a part of the territory of the country, in other words, propagation of separatism are supported by relying on Article 10 of the European Convention on Human Rights and punishment of such persons is an injustice. The experts write that punishment for such views can not be regarded **necessary in the democratic society**, if even the provisions of Clause 10(Paragraph2) of the European Convention on Human Rights are applied for this purpose. In other words, there is no **impressive public need** to persecute for such views. The expressions **necessary in the democratic society** and **impressive public need** have neither

universal, nor all-European sense. But the European Court on Human Rights relates the expression **impressive public need** with the real situation in the concrete country. In connection with it is necessary to note that since the first days of independence Azerbaijan has been living in conditions of struggle with separatism. It has found its expression in Resolution 1416 (concerning the conflict over the Mountainous Garabagh, which the Minsk Conference of OSCE is charged to deal with) adopted on the basis of the report developed by David Atkinson, parliamentarian from Great Britain. Resolution expresses the regret of PACE in connection with the conflict and lack of progress in its solution. It is said there that hundreds of thousands of people have become internally displaced persons and live in critical conditions, a significant part of the Azerbaijani territory is still under the occupation of the occupation of the armed forces of Armenia and the separatist are still controlling the said region. It is necessary to note that in 1988-1994 the illegal armed formations and terrorist groups committed 373 terror acts against Azerbaijan. As a result of these terror acts committed on ethnic grounds with the aim of separatism thousands of the Azerbaijani citizens have been killed and got different injuries. We think that in such circumstances the meaning of notion **impressive public need** must be determined not by on the basis of the views of the independent expert group unaware of the real situation in Azerbaijan, but on those of the Azerbaijani public.

Another moment in the report developed by the independent experts of the Council of Europe which attracts attention is that the duty of proving the crime of the political prisoner is laid on the country responsible for the latter. In Clause 46 of the Report the experts note that if the country responsible for the political prisoner is not able to prove the guilt of that person in conformity with the European Convention on Human Rights, then such persons are regarded political prisoners. But the duty of proving the crime is laid not on the defendant, but on the claimant, this is one of the cornerstones of the law, and the approach of the independent experts to this problem in the said manner contradicts this basic principle of law. It is another proof that the experts of the Council of Europe are not objective in their approach.

Finally, one more instant which attracts the attention in the report developed by the independent experts of the Council of Europe is such an idea that to regard a person a political prisoner he must be trialed in conformity with the provisions of the European Convention on Human Rights and its Protocols, and if one of these provisions is violated, then he becomes a political prisoner. It is one of the criteria for identification of the person as a political prisoner (*Clause 54 of the Report of the experts*).

In connection with it, as we noted above, there is not any provision either in the Convention and its Protocols, or in any other document of the Council of Europe about it. Even the decisions of the European

Court on Human Rights, precedential in nature for all the member countries, do not identify such persons as political prisoners if the persons have been trialed with such violations. The courts do not use the notion of the political prisoner in their activities. We think that it is connected with the indefiniteness of the legal nature of this word. It tells of the absence of a legal mechanism for regarding a person as a political prisoner in the frames of the Council of Europe. Then there arises such a logical question: To which body, or to whom has been given the authority to adopt a decision to identify a person political prisoner if a person has been trialed by violating one of the norms determined by the European Convention on Human Rights or its Protocols in the frames of the Council of Europe? It is not an ordinary question. The national court sentences a person to imprisonment. In conformity with the national legislation, persons whose rights are violated, or who do not agree with the verdict, have the right to appeal to higher instance courts in order to restore their violated rights. If they do not succeed in it, they may appeal to the European Court on Human Rights by observing certain procedure rules. Thus, it is in the jurisdiction of the European Court to determine which of the provisions of the European Convention on Human Rights or its Protocols has been violated. But according to the logic of the report developed by the independent experts of the Council of Europe this authority is granted to the rapporteur appointed for the definite country. It contradicts Article 3 of the Charter of

the Council of Europe which provides the supremacy of law.

Thus, the report developed by the independent experts of the Council of Europe is not objective, and the criteria shown there for identification of political prisoners do not add anything to the notion of the political prisoner in order to clarify it, but adds ambiguity to it. Therefore, identification of political prisoners on the basis of these criteria (in the case of absence of relevant international-legal norms) is not consistent with the legal norms adopted within the frames of the Council of Europe, which are, or which can be applied to all the member countries. That is why, these norms can not be regarded legal norms adopted by the Council of Europe.

3. The position of Azerbaijan in the direction of solution of the problem of political prisoners and the policy of double standards of the Council of Europe

Despite the above-noted, on January 24, 2002, PACE adopted a resolution on the existence of political prisoners in Azerbaijan (Resolution 1272). One of the moments, which attracts the attention is that though the report developed by independent experts reflects the criteria for the identification of political prisoners in Azerbaijan and Armenia, the resolution adopted by PACE (Resolution 1273(2002) concerns only Azerbaijan,

an identical resolution has not been adopted on Armenia not before, nor afterwards.

In the regular session of PACE held on June 26, 2003, parliamentarian from Belgium George Klerfayt, member of the committee on human rights and human rights, reported on the issue of political prisoners in Azerbaijan and displayed a biased position against Azerbaijan and declared that Azerbaijan does not fulfill its obligations in connection with the political prisoners which it has taken when it was admitted to the Council of Europe and introduced persons convicted for different crimes as political prisoners. The report of Klerfayt does not reflect the facts that after admission of Azerbaijan to the Council of Europe as a full member an amnesty act was applied on January 16, 2001, as a result approximately 2300 persons were released from prison, the term of punishment of 800 persons was reduced in half, the punishment of 4400 persons not connected with imprisonment was ceased, investigation and persecution of criminal cases of 1300 persons in the investigating bodies and courts were stopped, The same can be said about the release of 106 prisoners by the decree of the Azerbaijani President of June 17,2003. Among the released were also many persons recognized by the activists of human rights. The Azerbaijani delegation declared that the report was contradictory and not objective, and was included into the agenda in order to influence the pre-election situation. The delegation also noted that the number of the political prisoners

determined by some non-government organizations, which was 716 in number, had been reduced for 527 persons since the admission of Azerbaijan to the Council of Europe, which is a proof that since its membership in the Council of Europe Azerbaijan has reduced the number of the political prisoners and 527 persons recognized as political prisoners by some non-government organizations have been released. The majority of the parliamentarians who took part in the discussion of the report stressed that the report was biased and superficial, not consistent with criteria of the Council of Europe and there was a contradiction between the views of the expert group and the position of the rapporteur. Finally, PACE thought that the report on political prisoners in Azerbaijan was contradictory and returned to the committee for re-development.

After the discussion of the comprehensive report of Malcolm Bruce, rapporteur of PACE on the issue of political prisoners in Azerbaijan, in the June of 2005, the heat of the problem of political prisoners in Azerbaijan subsided a little, Malcolm Bruce came to such a conclusion that there did not exist the problem of political prisoners in Azerbaijan and resigned from his post, there remained no need for appointing a new rapporteur on this artificially invented problem. The post of the rapporteur on political prisoners was cancelled? The official structures of Azerbaijan initiated to set up a working group with the participation of the representatives of the government and human rights

activists on June 11, 2005, in order to manage the solution of the so-called problem of political prisoners by legal means and for the closure of the problem completely. The group signed a joint statement. The group then continued its activities as the Working Group on Human Rights. Nevertheless, as a result of the forces not interested in the sustainable constructive cooperation of the Republic of Azerbaijan and the Council of Europe the invented problem of political prisoners in Azerbaijan appears on the agenda of the committee of Legal Issues and Human Rights of the Council of Europe from time to time.

The decree of the President of the Republic of Azerbaijan on March 20, 2005, pardoned 114 prisoners, including 53 persons shown as political prisoners in various lists of the Council of Europe, the often mentioned R. Gaziyeu, N. Efendiyev, F. Mukhtarov, T. Gasimov and others being among them. The cases of three persons (E. Amiraslanov, A. Kazimov, S. Poladov) recognized as political prisoners by the group of independent experts of the Council of Europe were re-considered and released. Besides, 4 persons shown in the lists of the organizations of human rights activists were released by courts, over 30 persons were liberated by the decree of the President of the Republic of Azerbaijan of 20 June, 2005. Another 10 political prisoners mentioned in the lists of the human rights activists were released by the decree of the President of the Republic of Azerbaijan of March 19, 2007, the perm of punishment of one person

was reduced, the punishment of one person was cancelled.

We must note that since the independence of Azerbaijan totally 8 acts of amnesty and 48 decrees on pardoning have been issued. Seven acts of amnesty and 32 decrees on pardoning were issued in 1995-2003 during the presidency of Heydar Aliyev. Those acts of amnesty covered over 77 000 persons, 21 325 persons out of 77 000 were released from serving the remaining part of their punishment. The issued decrees on pardoning released over 3000 persons, among the released were persons who had taken part in the attempts of overthrow in 1994-1995 claimed to be political prisoners by the Council of Europe. In the years of presidency of İlham Aliyev from the late of 2003 till the February of 2011 one act of amnesty 16 decrees on pardoning have been issued in Azerbaijan, and they have covered about 10 000 persons.

Along with the said, in order to prevent the legal violations, which may be committed by the judges while conducting trials, as well as to prevent the birth of prisoners who may be appreciated as political prisoners, the Court-Law Council of the republic have regularly discussed the activities of the judges, over 100 judges have been subjected to different punishments on the recommendation of the Council, over 30 judges have not been recommended to continue their activities, the activities of over 10 judges have been interrupted before the expiration of the term of their service. In conformity with the specially developed programs training courses

have been organized for conveying professional knowledge to the candidates to the post of judges. For this purpose a training commission has been created. It includes well-known experts of the world and the Council of Europe, representatives of the organs of justice and prosecutors. In the May of 2009 test examinations were conducted to fill the vacancy of the post of 60 judges, in which 438 candidates took part. The process of examination was observed by about 30 international and local observers, the latter being the representatives of the local non-government organizations.

Finally, in 2005, an international conference was held in Azerbaijan on the topic of the political prisoner. About 70 experts from 30 countries of the world, as well as the representatives of PACE, OSCE, European Parliament and of different structures of the United Nations took part in it. Another international conference on the topic “Defense of Political Rights In Azerbaijan – New Criteria” was held in Azerbaijan in 2008. The resolutions and statements of these conferences underlined that the international legal nature of the term **political prisoner** has not been defined, it has not found its expression in any international document, including the official documents of the Council of Europe known to everybody, as well as not used in the practice of the European Court on Human Rights, the decisions of which have the force of a precedent law. The conferences pointed out the necessity of development and adoption

of the European Convention on Political Prisoners with the criteria for the definition of the political prisoner. Though the resolutions and statements of these conferences were submitted to PACE, the Council of Europe did not react to these documents developed by numerous international experts who had taken part in the conferences.

It must be noted that the invented issue of political prisoners regularly become the topic of discussions on the eve presidential and parliamentary elections, on the eve of the regular sessions of PACE, and is used as a means of political pressure on Azerbaijan in the form of a wide-scale and biased campaign by certain circles in the country and beyond its borders. To prevent such non-objective campaigns and to convey to the public the real essences of the problem, many functioning non-government organizations in Azerbaijan, including the Council on the Issue of Political Prisoners, which includes over 70 non-government organizations, have formed a group of experienced experts. This group has examined the cases of over 100 prisoners recognized by the Council of Europe as political prisoners and come to such an unequivocal decision that there is not any legal reason to recognize them as political prisoners. Among the so-called political prisoners there are persons accused of kidnapping, terrorism, attempts of overthrow and other actions of violence. The heads of the said non-government organizations have conveyed information to the responsible persons of the Council of Europe about

the facts discovered by them. They have also conveyed the information the parliamentarians of the Council of Europe during their bilateral and multi-lateral meetings. In their statements they stressed that irrespective of the membership in any political party, or post in the office of the government everyone must bear responsibility before the law for the committed crime, politicization of the committed crime contradicts the principle of the command of law, which is the main factor of the development of the democratic, legal state and formation of the civil society. The mistakes committed in the process of the investigation or court trial of some criminal cases do not give reason to recognize these criminals as political prisoners, such things must find their solution not on the political plane, but on legal plane, and if someone does not agree with the decisions, sentences or verdicts adopted in the national judicial system, he has the right to appeal to the European Court on Human rights. The statements of the non-government organizations stress that nobody can allow discrimination without available legal criteria or international-legal document and subject to discrimination only Azerbaijan out of 47 member countries by claiming the presence of political prisoners there. The appointment of a special rapporteur on political prisoners in Azerbaijan contradicts the norms of international law, it is inconsistent with European values and the principles of the Council of Europe, it is a blow on the reputation of this international institution.

Nevertheless, as a result of the attempts of the forces not interested in the sustainable and constructive cooperation of the Republic of Azerbaijan with the Council of Europe the invented problem of political prisoners appear on the agenda of the Committee of Legal Issues and Human Rights of PACE from time to time. Finally, in 2008, the said committee came to such a conclusion that it is groundless from legal point of view to claim that there is the problem of political prisoners in Azerbaijan, therefore, it is necessary to develop and adopt relevant documents and criteria applicable all the member-countries by taking into account that the notion of the political prisoner has not been defined clearly in the international law, it has not found its expression in the official documents of the Council of Europe, including the fact that the European Court on Human Rights, the decisions of which have the force of the precedent law, does not use this notion in its practice. For this purpose the Bureau of PACE decided to stop the activities of the rapporteurs appointed to the member countries in connection with the problem of political prisoners till the development of the criteria for definition of the political prisoner and adoption of a relevant document within the frames of the Council of Europe.

With a sense of regret it is necessary to note that the invented issue of political prisoners appeared on the agenda of the Committee of the Council of Europe on legal issues and human rights in the beginning of 2009

again, and in the sitting of that committee on March 24, 2009, it was decided to appoint a special rapporteur on the issue of political prisoners only in Azerbaijan, which is one of the 47 member countries of the Council of Europe. This special rapporteur is the parliamentarian Kristoff Schtrasser from Germany. The Committee of legal issues and human rights demonstrated a clearly biased position towards Azerbaijan in its sitting held on December 16, 2009. So that the Committee charged Kristoff Schtrasser to develop the criteria for the recognition of the political prisoner and other necessary documents connected with it, Kristoff Schtrasser is the man appointed special rapporteur on Azerbaijan. Finally, Kristoff Schtrasser developed his report under the title “Tracing the issue of political prisoners in Azerbaijan and identification of political prisoners”. It was discussed in the committee and adopted as an official document (AS/Jur 2010)28).

4. A Review of the report “Tracing the issue of political prisoners in Azerbaijan and identification of political prisoners” developed by Kristoff Schtrasser

The report developed by Kristoff Schtrasser (AS/Jur 2010)28) consists of four parts with 22 clauses in it and an attachment. In the first clause of the report (Introduction) the author discloses his goal in conformity of his two mandates (on March 24, 2009, he was appointed special rapporteur on the problem of political

prisoners in Azerbaijan, on December 16,2009, he was charged to develop the criteria for the identification of political prisoners), and notes that he would trace the long and painful history of the political prisoners in Azerbaijan, promises to remind that "there is a relevant recognizable notion of political prisoner in Azerbaijan" and by building his work on the report in more planned form he would finish it "in favor of the persons claimed to be political prisoners". He mentions that he has given his consent to the merge of two mandates and informed the Bureau about it and "as a basis for the work to be performed in Azerbaijan he would use the notion of the political prisoner in the form proposed by the experts, and he would get the confirmation of the Bureau for it".

As it is seen from the said, Mr. Schtrasser discloses completely his intention in the first clause of his report, as well as the results to be achieved by him. In other words, he confirms that he would work on the basis of the expression that "everything depends on the function which the definition is to serves". It is said in connection with the definition of the notion of political prisoner developed by the experts in the third clause of the report **SG/Inf (2001)34**. As we have already disclosed the meaning of this expression before we do not think it to be necessary to return on it again. But we must note that we think that the report has been developed on the basis of an algorithm in advance. According to the algorithm developed by Mr. Schtrasser, it is possible to get concrete results by ignoring all legal

norms and objectivity, that is. Irrespective of the change of parameters the final results of the function must consist of the followings;

- a. The criteria proposed by the independent experts of the Council of Europe concerning the notion of the political prisoner are understandable and acceptable;
- b. The presence of political prisoners in Azerbaijan does not cause any doubt;
- c. Both of the mandates shall be merged.

Thus, after reading the first clause there emerges such an impression that while developing the report Mr. Schtrasser has not benefitted from any creative and idea, and proceeded from a biased and non-objective position.

It is true that in the second part of the report (Clauses 2-8) he has mentioned the discussions held in connection with the political prisoners in the frames of the European Council, the documents adopted there and some criticism concerning the problem mentioned in the documents of PACE which has remained unsolved. Mr. Schtrasser reminds that the problem of political prisoners in Azerbaijan was discussed four times in PACE since its admission to the Council of Europe (January 2002, January 2003, January 2004 and June 2005). He mentions that the Resolution of PACE (91457(2005))"urged the release of the persons recognized as political prisoners and confirms its firm position once more", "as it was determined by the independent experts, by releasing the three remaining political prisoners, or by organizing their

retrial, or by appealing their cases as it was proposed by the Azerbaijani authorities, and in fact to open the way for the consideration of these cases by the European Court on Human Rights. Then Mr. Schtrasser positively appreciates the obligation of the Republic of Azerbaijan at the end of Clause 4 and refers to the resolution of PACE (№ 1457(2005), which says that “the Azerbaijani authorities oblige to use all legal means (amnesty, consideration of the cases in much higher instances of courts, suspended conviction, release from punishment because of health reasons, pardoning)”, in Clause 5 of the report writes that “despite the undertaken obligations, the Azerbaijani authorities have not issued any act of pardoning since the March of 2007”.

This information of Mr. Schtrasser evokes the feelings of serious anxiety, surprise and regret, because the information of the reporter is not true. In reality Azerbaijan has remained true to the undertaken obligations and issued decrees on pardoning and amnesty regularly. Only in 2020 two decrees on pardoning were issued (March 17 and December 29, 2010). In conformity with the act of pardoning of March 2010 62 convicted were released, 7 convicted were released from serving the remaining part of their punishments, the life imprisonment of one person was substituted to 20 years of imprisonment, one person was released from paying the fine. With the decree on pardoning the editor-in-chief of the newspaper Azadliq was also released and a woman with suspended sentence

was released from the punishment completely. The decree on pardoning of December 2010 covered 92 persons. It is necessary to note that along the mentioned decrees an act of amnesty was issued in 2002 on the occasion of the 84th anniversary of the birth of Heydar Aliyev and over 9 000 prisoners benefitted from it.

The mentioned facts show that the report developed by Mr. Schtrasser conveyed false and untrue information to the parliamentarians and the public of the member-countries of the Council of Europe, has inflicted damages on the international reputation of Azerbaijan and violated the rights of the public of the member-countries of the Council of Europe. The main problem here is either Mr. Schtrasser disseminates such information purposefully, occupies a biased position, or is unaware of the processes ongoing in the country as the special rapporteur. Thus, if this reporter insists in dissemination false and untrue information purposefully and with bias, then he bears responsibility for his action. On the other hand, if the rapporteur is unaware of the ongoing processes in the country and disseminates untrue information, then he has not been able to cope with the task laid on him, not approached his mandate seriously. We think that Mr. Schtrasser must disclose his position in connection with the said anyhow.

Along with it, it is necessary to underline that the report does not reflect the reforms conducted in the national judicial system of Azerbaijan and their results for removing **the problem of the political prisoners**, the

release of the majority of persons claimed to be **political prisoners** as a result of application of the acts of pardoning and amnesty, and if even these facts have been mentioned, their importance has been significantly underestimated. He has relied only on the information of the Human Rights Federation of Azerbaijan, one of the national non-government organizations (Clause 5 of the Report), ignoring the information of over 100 non-government organizations functioning in the country in this sphere.

In the Fifth Clause of the Report such a n instance catches the attention particularly, Mr. Schtrasser demonstrates the degree of the **objectivity** and **impartiality** of his position there once more. So that in the Second Clause of his report he shows that the problem of political prisoners in Azerbaijan coincides with the time of negotiations for the admission to the Council of Europe together with Armenia, and admission to this organization gained effect on January 25, 2001. Then Mr. Schtrasser notes that “in order to break the resistance of the countries which did not disclose their views in favor of the admission of Azerbaijan and Armenia to the organization there was found a compromise for the solution of the problem”, after the name of Armenia the author uses a **footnote** and writes at the foot of the page that “Armenia also had the same problems; but a small number of cases in the court has been solved at once; therefore it is expedient for me to speak only about the political prisoners in Azerbaijan”. It

is very interesting, isn't it? It seems that Mr. Schtrasser is either completely unaware of the real situation in Armenia, or intentionally conveys untrue information to the parliamentarians and public of the member-countries of the Council of Europe. As we have already mentioned above the dissemination of misinformation by Mr. Sctrasser, there is no need to return on it once more, the responsibility of it lies on Mr. Schtrasser.

In fact the real situation in Armenia is quite reverse of the opinion of Mr. Schtrasser. So that a well-known human rights activist of Armenia said in his interview as early as March of 2001 that "the provisions of all the 30 articles of the Declaration on Human Rights concerning the rights of citizens are violated in Armenia, all the judicial system, from below to the top, has undergone corruption, the judges are not independent in fact, they depend not only on the law, they conduct trials in the halls in the presence of guards armed with machine-guns, the willfulness of the police is boundless, the fate of the detained is solved in the wards of the temporary detention, sentences on them are adopted there, probably all the detained are subjected to psychological and physical pressures"(Newspaper Echo, March 1,2001, № 24).Perhaps, Mr.Schtrasser was unaware of this miserable situation in Armenia in the period of presidency of Kocharian. We think that Mr. Schtrasser is unaware that after the presidential elections in 2008 in Armenia arms were used against the peaceful demonstrators who protested against the returns of the

election, according to the official information about ten people were killed, hundreds of citizens were arrested for taking part in the demonstration of protest, or for being the members of the opposition parties, that a lot of people have been sentenced to imprisonment for different terms.

The 9th-18th clauses of the report developed by Mr. Schtrasser have been devoted to the interpretation of the notion of the **political prisoner** proposed by the independent experts of the Council of Europe. Here he shows the frames which differ in the character of violation for which a person, claimed to be a political prisoner, is arrested. He did not add anything to what was said about the notion of the political prisoner by the independent experts, repeated then did not add anything to it in principle. He quoted Mr. Stefan Trechel, one of the independent experts, in connection with the substantiation of the proof in Clause 15: "the respondent country must not regard a person a political prisoner, as it is clarified by the European Court on Human Rights, if his detention is not determined to be consistent with the provisions of the European Convention on Human Rights, if the essence of the case has not been clarified, if there is no proportionality, if there is discrimination, if the imprisonment is not the result of a fair court trial". Nevertheless, he lays the responsibility of the confirmation of the proof of the crime on the respondent country, which claims the person to be a political prisoner. We disclosed our opinion on this issue when

we analyzed the report of the independent experts. Then we noted that the finding the proof for the crime is the obligation not of the respondent country, but that of the claimant, this is one of the cornerstone principles of the law. What concerns the quotation used by Mr. Schtrasser “as it is clarified by the European Court on Human Rights, unless the detention is not determined to be consistent with the provisions of the European Convention... the detained shall be regarded a political prisoner”, we must note that there is not any item in the decisions of the European Court on Human Rights, or in the provisions of the European Convention on Human Rights that violation of the norms of the Convention in the detention makes one a political prisoner. We must to declare once more that the European Court on Human Rights does not make use of this notion at all.

The only estimable novelty in the report of Mr. Schtrasser is the views disclosed in Clause 18, so that he suggests to change the roles of the European Court on Human Rights with that of PACE for the solution of the problem of political prisoners. He writes:” The determination of the criteria for the identification of the political prisoner, as a custom, is in the competence of the European Court on Human Rights. A political prisoner is the person arrested in violation of the Convention (particularly violation of Articles 5, 6 and 10)”. We think that it is impossible to agree with the reporter in it. So that the European Court on Human Rights has never developed the criteria for the recognition of the political

prisoners, it has always been engaged in the issued in its jurisdiction, that is, with the cases of violation of the provisions of the Convention (there is no the notion of political **prisoner** and a respective article in connection with it in the Convention!!!) and adopted respective decisions. Besides, in its decisions the Convention has never called a person to be a political prisoner if he is arrested by violating Articles 5, 6 and 10.

Mr. Schtrasser reminds that the interpretation of the Convention is in the competence of the European Court on Human Rights and also the fact that “the cases of a number of persons claimed to be political prisoners are still waiting in the local national courts, or in the European Court on Human Rights for consideration”. Taking into account that there are systematic violations of law in the courts and the flow of appeals he proposes he writes that “ it is necessary to determine and demonstrate the model of the potential violations of law, to refer to individual cases in the courts, to review and estimate them, to suggest solutions and have free access to them”. He adds that “PACE may appeal to such issues, propose solutions to the bodies of national authorities and contribute to them in the reduction of the stream of appeals to the Court”, but “in such cases the Assembly must behave completely in conformity with the jurisdiction of the Court of Strasburg”. In other words, Mr. Schtrasser indirectly transfers a part of the authorities of the European Court on Human Rights, the only qualified mechanism in the sphere of human rights,

to PACE, more exactly, to the rapporteur appointed for the investigation of the violation of human rights, that is, in the case of Azerbaijan to Mr. Schtrasser. Without mentioning the danger of his proposal we must note that if the said proposal is accepted, it will contradict the supremacy of law which is a basic principle of the Council of Europe expressed in Article 3 of the Charter of the organization. It will lead to the decay of the effective legal mechanism existing in the frames of the Council of Europe. Besides, by this proposal Mr. Schtrasser is claiming to conduct an experiment in the political life of Azerbaijan as the special rapporteur on the issue of political prisoners. In connection with it we want to draw the attention of Mr. Schtrasser unequivocally that Azerbaijan is not a proving ground, it is an independent state, and it is inadmissible to allow a rapporteur commit discrimination, partiality, including the conduction of an experiment in Azerbaijan.

The brief analysis of the report shows that Mr. Schtrasser has not proposed any new idea, or principles, but displayed non-objectivity and bias. He has tries to put legal attire on Azerbaijan, one of the 47 member-countries in the Council of Europe, contradicted the principle of the command of law. Therefore, the submission of the Report to the discussion of PACE and adoption a certain resolution on it will lead to inescapable consequences.

In such a situation there emerges such a question: How the problem of political prisoners may be solved in the Council of Europe?

5. The Ways of Solution of the Problem of Political Prisoners

We think that in order to achieve the solution of the problem of political prisoners in the frames of the Council of Europe objectively, without any bias and correctly from the legal point of view, it is necessary:

- to develop the notion of the political prisoner and the criteria for its definition without allowing any political conjuncture and on concrete legal principles;

- to give the mandate of development of the special report on the problem of political prisoners in the member countries and that of the notion of political prisoner only to one person is inadmissible;

- to develop and apply the notion of political prisoner and its criteria in relation to only one of the member states of Council of Europe contradicts the command of law and the principle of equality of the member states provided by Article 3 of the Charter of the Council of Europe, therefore, inadmissible;

- to discuss and adopt the new notion of political prisoner and its criteria at the plenary session of the of PACE and make them be reflected in some document and be acceptable and obligatory for all the member states without any discrimination. Such a document may be called "the European Convention on the Problems of

Political Prisoners”, or “Resolution on the Problems of Political Prisoners in the Member States of the Council of Europe», it should be recognized and accepted by all the member states. This document recognized by all the member states of the Council of Europe must reflect the legal mechanism able to identify the political prisoners. This competence may be referred to the jurisdiction of the European Court on Human Rights; an identical institution may be created for this purpose;

-to institute a subcommittee in the Committee of Legal Issues and Human Rights for developing such a document recognized by all the member states. After the development and adoption of such a document the subcommittee may conduct monitoring of the problems of political prisoners in member states without any discrimination.

We hope that our proposals reflect the objectivity; finally it will put an end to continuing long discussions in the Council of Europe and contribute to the solution of the political problems on the political plane, legal problems on the legal plane.

Conclusion

When we began to develop this paper, we had the goal to answer to the question: “Are there political prisoners in Azerbaijan? We think that the existing legal frames do not allow answering the question unequivocally. So that neither the Council of Europe, nor any other international institution, including the European Court on Human Rights, or other international courts, possess a document, or resolution that should have the force of a precedent.

Our main purpose is to prevent the adoption of decisions in the frames of the Council of Europe without any discrimination, by relying on speculation and conjuncture, to advance our own proposal in order to develop a relevant legal mechanism by demonstrating an independent position connected with the solution of the problem. We hope that we achieved our goal at a certain degree and our proposals will play their positive role in the solution of the problem.

**Avropa Şurasında
siyasi məhbus problemi və
onun həlli yolları**

Çapa imzalanıb: 27.02.2011
Format 61x86 1/16 ofset çapı
Fiziki çap vərəqi 2.62 ofset kağızı
Sayı: 600

“SAM-MPD” MMC-nin mətbəəsində
Ofset üsulu ilə çap edilmişdir.
Tel.: (+994 12) 596 87 80; Mob.: (+994 50) 398 27 00; (+994 55) 731 07 37
E-mail: sam-mpd@mail.ru; sam-mpd@rambler.ru
Bakı - 2011

**The problem of political prisoner
in the council of Europe and
the ways of its solution**

Signed for publication: 27.02.2011
Format 61x86 1/16 Offset printing
Publication paper 2.62 offset paper
Number: 600

Published in the printing-house of
“SAM-MPD” LLC
With offset printing
Tel.: (+994 12) 596 87 80; Mob.: (+994 50) 398 27 00; (+994 55) 731 07 37
E-mail: sam-mpd@mail.ru; sam-mpd@rambler.ru
Baku- 2011